

คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

สนับสนุนโดย กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ผู้แต่ง/เรียบเรียง : รศ.ดร.สัญลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต
อาจารย์พศิน พรหมกิ่งแก้ว
นายอรรณวุฒิ ศิริปัญญา
รูปเล่ม/ปก : นายอรรณวุฒิ ศิริปัญญา
ชื่อหนังสือ : คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เรีนเท่าทันสื่อ
พิมพ์ : ครั้งที่ 1 มีนาคม 2563
จำนวน : 1,000 เล่ม
พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย กรุ๊ป ปรีนท์ติ้ง แอนด์ แอดเวอร์ไทซิ่ง
เลขที่ 300/253 หมู่ 10 หมู่บ้านแกรนด์วิว ต.แม่เหิยะ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100
โทรศัพท์ 053 804 413 โทรสาร 053 805 111
เจ้าของ : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์
388 อาคารเอส.พี. (IBM) อาคาร บี ชั้น 6 ถ.พหลโยธิน
แขวง สามเสนใน เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

ข้อมูลทางบรรณานุกรม :

กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

“คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ”

- เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย กรุ๊ป ปรีนท์ติ้ง แอนด์ แอดเวอร์ไทซิ่ง , 2562

124 หน้า

1. ภาพรวมของสื่อในชีวิตประจำวัน
2. ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ
3. บทบาท และประโยชน์ของสื่อดิจิทัล
4. อิทธิพล และผลกระทบของสื่อดิจิทัลที่มีต่อเยาวชน
5. จรรยาบรรณ และกฎหมายเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์
6. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มเด็กและเยาวชน
ให้ประสบความสำเร็จ กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

เลขที่มาตรฐานสากลประจำหนังสือ : ISBN 978-616-93522-1-1

วัตถุประสงค์จัดพิมพ์ : เพื่อการศึกษา และประโยชน์สาธารณะ

ลิขสิทธิ์เผยแพร่ : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ 2563

สารบัญ

คำนิยาม	ผู้จัดการกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์	04
คำนำ	ผู้เขียน	06
บทที่ 1	บทนำ	09
	คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ	
บทที่ 2	ภาพรวมของสื่อในชีวิตประจำวัน	15
	กระบวนการสื่อสาร	17
	พัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัล	18
	การหลอมรวมสื่อ	21
บทที่ 3	ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ	25
	ความหมายของ “การรู้เท่าทันสื่อ”	27
	องค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ	30
	แนวคิดทางพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ	30
	การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล	34
	ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล	36
บทที่ 4	บทบาทและประโยชน์ของสื่อดิจิทัล	39
	การเป็นพลเมืองดิจิทัล	44
	ประโยชน์ของสื่อดิจิทัล	48
บทที่ 5	อิทธิพล และผลกระทบของสื่อดิจิทัลที่มีต่อเยาวชน	51
	สถานการณ์และแนวโน้ม	52
	รูปแบบการละเมิดสิทธิเด็กที่พบมากในสื่อมวลชน	55
	รายงานข่าวเด็กอย่างไรจึงไม่ละเมิดสิทธิ	61

สารบัญ

บทที่ 6	จรรยาบรรณ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และกรณีศึกษา	63
	ข้อกำหนดเชิงจรรยาบรรณ	65
	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก	68
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560	77
	พระราชบัญญัติการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ 2) พ.ศ.2560	78
	พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ2) พ.ศ.2558	80
	พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522	83
	พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546	86
	กรณีศึกษา	94
บทที่ 7	แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ในกลุ่มเด็กและเยาวชนให้ประสบความสำเร็จ กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ	103
	แนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เท่าทันสื่อ	104
	แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อไปประยุกต์ใช้จริง กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ	109
บรรณานุกรม		119

คำนิยาม ผู้จัดการกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ณ ขณะที่กำลังเขียนคำนิยามนี้ โลกของเรากำลังประสบกับภาวะวิกฤตโรคระบาดครั้งใหญ่ ทำให้รัฐต้องออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดอัตราการแพร่ระบาด โดยเฉพาะการรณรงค์ให้ประชาชน “เว้นระยะห่างทางสังคม” (Social Distancing) ซึ่งหมายถึง การสร้างระยะห่างระหว่างบุคคล การหลีกเลี่ยงกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนการกักตัว (Quarantine) และการทำงานจากที่บ้าน (Work from Home)

จึงเห็นได้ว่า ไม่ว่าในยามสงบ หรือ ยามวิกฤต บ้านคือสถานที่ปลอดภัยเสมอ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งมีบ้านและครอบครัวเป็นเกราะกำบังคอยปกป้องคุ้มครองดูแลให้ความอบอุ่น ให้การเรียนรู้ และเติบโตอย่างมีคุณภาพ แต่เมื่อภูมิทัศน์สื่อเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ สื่อออนไลน์ได้กลายมาเป็นบ้านคู่ขนานของเด็กและเยาวชนอีกหลังหนึ่ง ซึ่งผู้ใหญ่ยากจะเข้าถึง

เมื่อได้ทราบว่าโครงการ “มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” ได้นำผลสรุปจากการดำเนินโครงการ มาต่อยอดและจัดทำคู่มือเล่มนี้ เพื่อรวบรวมสาระความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องคุ้มครองเด็ก ผมจึงยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ภาคีเครือข่ายของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ได้เห็นความสำคัญของการเสนอแนะแนวทางในการปกป้องคุ้มครองเด็ก และสานต่อพันธกิจสำคัญของกองทุนฯ ในการส่งเสริมให้ประชาชนโดยเฉพาะเด็ก เยาวชน และครอบครัว มีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อและเฝ้าระวังสื่อ

เชื่อว่าคู่มือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้อ่านทุกท่าน โดยเฉพาะครอบครัวและผู้แวดล้อมเด็ก และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าด้วยทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เราจะสามารถสร้างพื้นที่ออนไลน์ให้เป็นบ้านที่ปลอดภัยสำหรับ “มือเล็ก ๆ” ได้ในอนาคตอันใกล้

วสันต์ ภัยหลิกดิ์

ผู้จัดการกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

คำนำ

คู่มือ “มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” ถือเป็นอีกหนึ่งผลงาน และผลผลิตของการดำเนินโครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ ภายใต้การสนับสนุนจาก กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ทั้งนี้ โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ เกิดขึ้นจากการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาด้านการใช้และเข้าถึง “สื่อ” ของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ในบางครั้งยังขาดความรอบคอบและขาดสติปัญญาในการรู้เท่าทัน จึงนำมาสู่ปัญหาการใช้สื่อในทางที่ผิด หรือ การตกเป็นผู้เสียหายจากการใช้สื่อ ดังนั้นเพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางโครงการฯ จึงได้ดำเนินงานในลักษณะของการเสริมสร้างพลังแห่งปัญญา “ด้านการรู้เท่าทันสื่อ” ในกลุ่มเด็กและเยาวชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้นำความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ทั้งกลุ่มเพื่อนเยาวชน ผู้ปกครอง และชุมชน อันจะเป็นเสมือนอีกกลไกหนึ่งในการร่วมสร้างสรรค์ และขับเคลื่อนสังคมเมืองเชียงใหม่ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เท่าทันสื่ออย่างยั่งยืนต่อไป

หนังสือคู่มือ “มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมสาระความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ และด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อเด็กและเยาวชน รวมถึงประชาชน ทัวไป เพราะในปัจจุบันนี้การใช้สื่อและการเปิดรับสื่อ ได้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิต ดังนั้นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในสาระความรู้ข้างต้นจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการช่วยให้เด็กและเยาวชน รวมถึงประชาชนทัวไปสามารถใช้อย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์

พร้อมกันนี้เพื่อให้หนังสือคู่มือดังกล่าวก่อเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ทางคณะผู้จัดทำ ได้เพิ่มเติมเนื้อหาสาระเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ โดยหยิบยกผลการดำเนินโครงการ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ มาเป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง พร้อมกับนำเสนอผลสรุปการถอดสรุปบทเรียน การเรียนรู้ ของเด็กและเยาวชนจากสถานศึกษาภาคีเครือข่ายต้นแบบทั้ง 10 แห่ง ที่เข้าร่วมโครงการโดยมุ่งหวังว่าสาระความรู้ดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ แก่หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

ในท้ายที่สุดนี้ทางคณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาสาระ และความรู้ที่ปรากฏในหนังสือคู่มือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมสร้างพลังแห่งปัญญา ด้าน การรู้เท่าทันสื่อ แก่เด็กและเยาวชน รวมถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และหากมีข้อบกพร่อง ผิดพลาดประการ คณะผู้จัดทำขอน้อมรับไว้ เพื่อทำการปรับปรุงให้สมบูรณ์ต่อไป

คณะผู้จัดทำ

รศ.ดร.สัณลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต หัวหน้าคณะทำงาน
อาจารย์พศิน พรหมกิ่งแก้ว คณะทำงาน
อรรณวุฒิ ศิริปัญญา คณะทำงาน

บทที่ 1

บทนำ คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

บทนำ คู่มือ “มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ”

“คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” เป็นการนำเสนอสาระความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่เด็กและเยาวชน และประชาชนโดยทั่วไปควรรู้ โดยรวบรวมความรู้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของคณะผู้จัดทำ ผสมรวมเข้ากับข้อสรุปที่ได้รับจากการถอดสรุปบทเรียนการเรียนรู้และประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาภาคีเครือข่ายต้นแบบ ทั้ง 10 แห่ง พร้อมกันนำเสนอ รูปแบบและแนวคิดการจัดการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มเด็กและเยาวชนให้ประสบความสำเร็จ โดยใช้ผลสรุปการดำเนินโครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง

ทั้งนี้ การดำเนินการจัดทำคู่มือ “มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” ด้านการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญาลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ อาจารย์พศิน พรหมกิ่งแก้ว อาจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายอรธฤตมิศริปัญญา คณะทำงานโครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งมีเนื้อหาทั้งหมด 7 บท ดังนี้

บทที่ 1 ส่วนนำ คู่มือ มือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

กล่าวถึงรายละเอียดความเป็นมาและวัตถุประสงค์การดำเนินการจัดทำหนังสือ พร้อมกับกล่าวถึงรายละเอียดในภาพรวมของเนื้อหาหนังสือในแต่ละบท

บทที่ 2 ภาพรวมของสื่อในชีวิตประจำวัน

การปูพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ เบื้องต้นเกี่ยวกับ กระบวนการสื่อสาร พัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัล รวมไปถึงการหลอมรวมสื่อ ในยุคปัจจุบัน ดังนั้น ความเข้าใจในบริบทการสื่อสารย่อมจะช่วยให้เกิด กระบวนการสื่อสารที่ประสิทธิภาพ และมีประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมสืบไป

บทที่ 3 ทำไมเราต้องรู้เท่าทันสื่อ

กล่าวถึงความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ ผนวมรวมเข้ากับแนวคิดทางพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึง การรู้เท่าทันสื่อในยุคดิจิทัล ความรู้ดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อที่เพิ่มมากขึ้น

บทที่ 4 บทบาทและประโยชน์ของสื่อดิจิทัล

บทบาทความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่นำพาให้สังคมของ ประเทศไทยได้ก้าวไปสู่การเป็นสังคมดิจิทัล ดังนั้นการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล ทุกคนควรมีความรู้พื้นฐานของการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล และเรียนรู้ถึงประโยชน์ ของสื่อในยุคดิจิทัล

บทที่ 5 อิทธิพลและผลกระทบของสื่อดิจิทัล

กล่าวถึงสถานการณ์และแนวโน้มของการใช้สื่อดิจิทัลของประชาชน ในสังคมไทย รวมไปถึงกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งมีแนวโน้มของจำนวนผู้ใช้สื่อ ดิจิทัลที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และนำเสนอแนวคิดการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก จาก การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนในสังคมยุคดิจิทัล

บทที่ 6 จรรยาบรรณและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

กล่าวถึงจรรยาบรรณการใช้สื่อดิจิทัล หรือ สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อไม่ให้กระทบต่อผู้อื่นและสังคม นอกจากนี้ยังนำเสนอสาระความรู้ด้านข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้งานสื่อดิจิทัลอย่างถูกต้อง และไม่ก่อให้เกิดการกระทำผิดตามที่กฎหมายกำหนด พร้อมทั้งนำเสนอตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงในสังคม สำหรับใช้เป็นแนวทางแก่ผู้อ่าน ได้มีความระมัดระวังในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง

บทที่ 7 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ในกลุ่มเด็กและเยาวชนให้ประสบความสำเร็จ กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

นำเสนอรูปแบบและแนวทางการพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ในกลุ่มเด็กและเยาวชนให้ประสบความสำเร็จมีแนวทาง หรือ ขั้นตอนอย่างไร พร้อมนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และการเผยแพร่ความรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ของโครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ มาเป็นกรณีศึกษา ตัวอย่าง

ทั้งนี้ในบทที่ 7 จะได้กล่าวถึงการถอดสรุปบทเรียนการเรียนรู้ และ ประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรม การผลิตผลงานสื่อสร้างสรรค์ (Clip VDO) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ ของเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาภาคีเครือข่าย ต้นแบบ ทั้ง 10 แห่ง

ในท้ายที่สุดนี้ คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาสาระของ “คู่มือมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ” จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ด้านการรู้เท่าทันสื่อที่เพิ่มมากขึ้นแก่ท่านผู้อ่าน รวมถึงหน่วยงาน หรือ สถานศึกษาต่าง ๆ ที่สามารถนำความรู้ดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการสร้างการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนสืบไป

บทที่ 2

ภาพรวมของสื่อในชีวิตประจำวัน

ภาพรวมของสื่อในชีวิตประจำวัน

อริสโตเติล นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของกรีกได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Humanbeing is social animal)” เพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และแต่ละชีวิตต่างก็ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจ และความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นสังคมจึงเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางความคิดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เพื่อแสวงหาคำตอบทุก ๆ อย่างให้กับตนเอง และการดำรงอยู่ของความเป็นสัตว์สังคม มนุษย์จึงเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการสื่อสาร ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

มนุษย์เริ่มต้นการสื่อสารผ่านการแสดงท่าทางเพื่อบ่งบอกความต้องการ บางสิ่งบางอย่างของตน จากนั้นพัฒนาสู่การสื่อสารผ่านภาพวาดตั้งที่เห็นปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น ภาพวาดบนผนังถ้ำเพื่อแสดงอารยธรรมการดำรงชีพของตนในสังคมช่วงขณะนั้น จากนั้นพัฒนาสู่การมีภาษาพูด ภาษาเขียน และพัฒนามาสู่การนำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน จนทำให้บริบทการสื่อสารของมนุษย์สามารถขยายการสื่อสารเป็นวงกว้าง

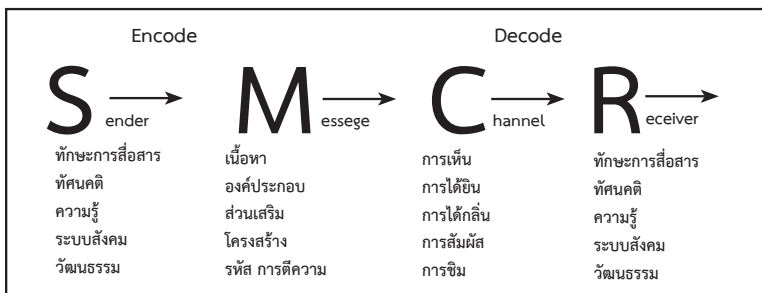
อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การสื่อสารจึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการสื่อสารในยุคปัจจุบันซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร

การสื่อสารมีประโยชน์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม การสื่อสารทำให้คนมีความรู้ และโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง และทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดพัฒนา เรียนรู้ และรับรู้วัฒนธรรมของตนเอง และสังคมได้ ดังนั้น การเข้าใจในบริบทของกระบวนการสื่อสารย่อมก่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารที่ประสิทธิภาพ และมีประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมสืบไป

กระบวนการสื่อสาร (Communication Process)

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง ขั้นตอนของการสื่อสารจากผู้ส่งสารทำการส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางการสื่อสาร และอาจมีปฏิริยาสะท้อนกลับจากผู้รับสารสู่ผู้ส่งสาร โดยในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสารบางขณะ และผู้รับสารก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในบางขณะ สลับสับเปลี่ยนไปตามบทบาทในขณะนั้น ทั้งนี้ ในกระบวนการสื่อสารอาจมีสิ่งรบกวนมาขัดขวางกระบวนการสื่อสารได้

แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของมนุษย์

ในกระบวนการสื่อสารนั้น “สื่อ” ถือได้ว่าเป็นช่องทางของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อการสื่อสาร สื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถแตกต่างกัน หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับผู้รับสารก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

พัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัล

สื่อมีอยู่หลายประเภทในที่นี้ หมายถึง สื่อมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และอินเทอร์เน็ต ที่จำแนกตามลักษณะเฉพาะของสื่อตามการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) คือ ไม่หยุดนิ่ง ดังจะเห็นได้จากสื่ออินเทอร์เน็ตมีการพัฒนาไปอย่างมาก เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารที่เพิ่มขึ้นจากเดิม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ จึงทำให้สามารถแบ่งสื่อตามลักษณะของการใช้สื่อ เป็น 2 ประเภท คือ

สื่อดั้งเดิม (Traditional Media) หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารทำหน้าที่ส่งสารไปยังผู้รับสารได้ทางเดียว ผู้รับสารไม่สามารถติดต่อกลับทางตรงไปยังผู้ส่งสารได้ สามารถแบ่งย่อยได้ ดังนี้

1. สื่อที่ทำหน้าที่ส่งสารเพียงอย่างเดียว หมายถึง สื่อที่ส่งสาร ตัวหนังสือ เสียง หรือ ภาพ เพียงอย่างเดียว เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ
2. สื่อที่ทำหน้าที่ส่งสารสองอย่าง หมายถึง สื่อที่ส่งทั้งภาพและเสียงไปพร้อมกัน เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์

สื่อใหม่ (New Media) หมายถึง สื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทำหน้าที่ส่งสารและรับสารได้พร้อมกัน เป็นการสื่อสารสองทาง และสื่อยังทำหน้าที่ ส่งสารหลายอย่างรวมกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความไปพร้อมกัน โดยรวมเอาระบบ เทคโนโลยีของสื่อดั้งเดิมรวมเข้ากับความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีแบบประสม (Multimedia) เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อโทรทัศน์เคลื่อนที่

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาโดยนำเอาสื่อดั้งเดิมมารวมกับสื่ออินเทอร์เน็ต เรียกว่า สื่อโทรทัศน์แบบปฏิสัมพันธ์ ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารได้หลายอย่าง เช่น ภาพ เสียง และข้อความ ดังนั้นเมื่อผู้บริโภคดูรายการโทรทัศน์จึงสามารถมีปฏิสัมพันธ์ผ่านสื่อ อินเทอร์เน็ตพร้อมกัน

การจัดประเภทสื่อในรูปแบบอื่น ๆ ดังนี้

แบ่งตามประเภทอุตสาหกรรมสื่อ (Mass Media Industries)

1. สื่อสิ่งพิมพ์ (Ink on paper) เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร
2. สื่อเสียง (Sound media) เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุผ่านดาวเทียม พอดแคสติง (Podcasting มาจาก broadcasting + iPod) หรือ การเผยแพร่เสียง ที่รวมไปถึงการพูดคุย เล่าเรื่อง สนทนาเรื่องต่าง ๆ ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต และ วิทยุตามความต้องการของผู้ฟัง (on-demand radio) ที่สามารถรับฟังรายการสด หรือ ย้อนหลังได้
3. สื่อภาพเคลื่อนไหว (Motion picture) เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์

4. ภูมิทัศน์สื่อใหม่ (New media landscape) เช่น สื่อสังคมออนไลน์ (social media) บล็อก นวนิยาย มือถือ เกม โปรแกรมในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านระบบเว็บไซต์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Search engine) วิקיพีเดีย (wikipedia)

แบ่งตามประเภทเนื้อหาสื่อ (Mass Media Content)

1. ข่าว (News) เป็นการรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น การรายงานสด สกู๊ปข่าว วิเคราะห์ข่าว

2. การโฆษณา (Advertising) มีความมุ่งหวังด้านการขายสินค้า หรือส่วนแบ่งทางการตลาด (Market share)

3. ความบันเทิง (Entertainment) เป็นการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินกับผู้รับสาร เช่น ดนตรี กีฬา เกมโชว์ วาไรตี้

แบ่งตามประเภทเทคโนโลยีสื่อ (Mass Media Relations)

1. เทคโนโลยีการพิมพ์ (Printing technology) จากการคิดค้นแท่นพิมพ์ และตัวพิมพ์โลหะได้ในราวกลาง ปี ค.ศ.1440 นั้น การสื่อสารด้วยการเขียนไปยังมวลชนก็เปลี่ยนเป็นการพิมพ์ ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ยุคนั้นเป็นอย่างมาก จนกระทั่งปลาย ปี ค.ศ.1800 มีการนำเทคโนโลยีด้านภาพถ่ายมาผสมผสานกับการพิมพ์ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ได้รับความนิยมมากขึ้น

2. เทคโนโลยีเคมี (Chemistry technology) ตามประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ภาพถ่ายมีรากฐานมาจากการค้นพบทางปฏิกิริยาเคมี และพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่ยุคสงครามกลางเมืองของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพื่อสร้างรูปแบบใหม่ในการเก็บบันทึก

เมื่อมีการนำภาพถ่ายมาใช้ในสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นมรดกทางความคิดของ Johannes Gutenberg สื่อมวลชนเริ่มเข้าสู่ยุคการสื่อสารด้วยภาพ จากนั้นในราวปลาย ค.ศ. 1800 ภาพยนตร์ถูกสร้างขึ้นจากเทคโนโลยีเคมีเช่นกัน พร้อม ๆ กับการประดิษฐ์กล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายภาพยนตร์ และเครื่องฉายภาพ

3. เทคโนโลยีไฟฟ้า (electrical technology) เกิดจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนราวต้น ค.ศ.1900 ที่ต้องการความเป็นสุนทรีย์ที่สัมผัสได้ อุตสาหกรรมเพลงจึงเฟื่องฟูขึ้น ประกอบกับเทคโนโลยีการบันทึกเสียงและการเปิดฟังเสียงที่มีคุณภาพมากขึ้น ส่งผลให้สื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์ได้รับความนิยม รวมทั้งมีการพัฒนาเทคโนโลยีไฟฟ้าเพื่อการรับส่งสัญญาณนี้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

4. เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital technology) ทุกวันนี้เทคโนโลยีดิจิทัลถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้านของการดำเนินชีวิตมนุษย์ รวมทั้งบูรณาการกับสื่อเดิมต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกันด้วยระบบอินเทอร์เน็ต และใยแก้วนำแสง (Fiber optic) เกิดการนิยามสื่อมวลชนรูปแบบใหม่นี้ว่า การหลอมรวมสื่อ (Media convergence)

การหลอมรวมสื่อ (Media Convergence)

ในบริบทของการสื่อสาร หมายถึง การรวมกันของช่องทางสื่อ และเนื้อหาของสื่อหลายแพลตฟอร์ม รวมถึงพฤติกรรมการบริโภคสื่อผ่านทางเทคโนโลยี ซึ่งมีความร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรมสื่อหลาย ๆ รูปแบบ การหลอมรวมด้านเทคโนโลยีของสื่อทำให้ผู้บริโภคได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้มีความต้องการบริโภคมากขึ้น

การบริโภคเทคโนโลยีเหล่านี้ก่อให้เกิดสื่อใหม่ (New Media) จำพวกสื่อดิจิทัล ซึ่งแต่ละชนิดต่างมีข้อเด่นแตกต่างกันไป เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะเว็บไซต์นั้นมีข้อดีที่สามารถสื่อสารภาพและเสียงได้อย่างสมบูรณ์ และสะดวกต่อการใช้งานทำให้มีจำนวนผู้ใช้งานมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยหลอมรวมสื่อทางด้านโทรคมนาคม รวมถึงวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ที่เข้าสู่ระบบดิจิทัล

ปัจจุบันสื่อใหม่ (New Media) จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนทั่วไป เป็นทั้งสังคมเทคโนโลยี เป็นสื่อบนพื้นที่สาธารณะ หรือ เป็นพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารกำลังผสมผสานกันอย่างรวดเร็ว เพื่อก้าวไปสู่การเป็นสื่อใหม่ในยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ

การพลิกผันทางดิจิทัล Digital Disruption

สภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความมั่นคง และอีกหลาย ๆ ด้าน ซึ่งความก้าวหน้านี้ก่อให้เกิดรูปแบบธุรกิจ นวัตกรรม หรือ สินค้า และบริการขึ้นมาใหม่ อีกนัยหนึ่ง คือ ทดแทน หรือ ทำลายธุรกิจเดิม ๆ ที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง หรือ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้

ตัวอย่างการพลิกผันทางดิจิทัล Digital Disruption

การพลิกผันทางดิจิทัล (Digital Disruption) ในธุรกิจสื่อและบันเทิง เกิดผลิตภัณฑ์หรือบริการรูปแบบใหม่ เช่น Streaming Media, Video on Demand Television Program on Demand ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงของผู้บริโภค และสร้างรายได้จากการโฆษณา ทำให้วงการสื่อและวงการ

บันเทิง หรือ วงการค้าแบบดั้งเดิม เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร) ที่มีรายได้หลักจากการโฆษณา ได้รับผลกระทบต่อธุรกิจต้อง สิ้นเสียเพื่อน หรือ หยุคชะงัก และอาจปิดตัวลงในที่สุด

การพลิกผันทางดิจิทัล (Digital Disruption) ในธุรกิจการเงินการธนาคาร เกิดธุรกิจที่ทำธุรกรรมทางการเงินด้วย Smartphone ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยไม่ผ่านธนาคารอีกต่อไป การปรับเปลี่ยนมาใช้เงินดิจิทัล (Digital Money) หรือ เงินเสมือนจริง (Virtual Currency) เช่น Bitcoin , Ethereum Litecoin เป็นต้น กลไกระบบเงินตราแลกเปลี่ยนแบบ Centralized มาเป็นแบบ Decentralized

ผลของ Digital Disruption ได้แก่ กลไกการควบคุม และกำกับระบบ เงินตราเปลี่ยนไป ธนาคารทยอยปิดสาขาาลง อีกทั้งแนวโน้มการซื้อขายผลิตภัณฑ์ หรือ บริการในโลกแห่งความเป็นจริงด้วยเงินเสมือนจริงมีมากขึ้น ก่อให้เกิดการ บรรจบกันระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกเสมือนจริง (Convergence of Reality and Virtual Reality)

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของ “สื่อ” ที่ก้าวเข้าสู่ยุคของการหลอม รวมสื่อ (Media Convergence) ย่อมมีผลกระทบต่อรูปแบบการสื่อสารในวงกว้าง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ ที่ทำให้ ทุกคนในสังคมสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างมากมายในเวลาอันรวดเร็ว และในทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม ของผู้คนในสังคม ที่ปัจจุบันได้กลายเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน

ดังนั้น จึงก่อให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจต่อบริบทการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวว่า การเกิดขึ้น “สื่อ” และ “สาร” ในจำนวนมาก และหลากหลายรูปแบบนั้น จะก่อให้เกิดผลดี หรือ ผลเสีย ต่อผู้คนในสังคมอย่างไร และจะมีผลกระทบอย่างไร ต่อบริบทการพัฒนาสังคมต่อไปในอนาคตเช่นไร

บทที่ 3

ทำไมเราต้องรู้เท่าทันสื่อ

ทำไมเราต้องรู้เท่าทันสื่อ

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันได้นำพาให้โลกก้าวไปสู่การสื่อสารในยุคดิจิทัลจนเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Media Disruption ผลจากปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ทำให้สื่อแบบดั้งเดิม (Old Media) เริ่มเสื่อมมนต์ขลัง และถูกแทนที่ด้วยสื่อสมัยใหม่ (New Media) ทั้งนี้การเกิดขึ้นของสื่อสมัยใหม่ โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ ได้ทำให้บริบททางสังคม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป เช่น พฤติกรรมการเข้าถึงสื่อและการใช้สื่อ ที่อาจกล่าวได้ว่าในทุกวันนี้ทุกคนในสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสื่อและสร้างสรรค์สื่อในเวลาเดียวกัน จึงเป็นผลให้เกิดการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก (Big Data) ในสังคม ซึ่งแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว และจะยังคงมีคลื่นกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวต่อไปเรื่อย ๆ ตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร

ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นได้ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของ “ข่าวสาร” จำนวนมาก และในจำนวนข้อมูลข่าวสารอันมากมายอาจจะเป็นข้อมูลในด้านที่ดีมีประโยชน์ แต่ในบางครั้งอาจเป็นข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสม เช่น ข้อมูลอันเป็นเท็จ ข้อมูลที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้นแล้วผู้รับสารจึงจำเป็นต้องเป็นคนที่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ที่เท่าทันต่อ “ข่าวสาร” ที่ได้รับ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลเป็นพิเศษ

ความหมายของ “การรู้เท่าทันสื่อ”

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นแนวคิดที่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความสำคัญ พร้อมทั้งผลักดันการดำเนินงานในเชิงนโยบาย และยุทธศาสตร์ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ได้นำแนวคิดนี้ไปขับเคลื่อนในประเทศของตน ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย

ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO)

การรู้เท่าทันสื่อ คือ ความสามารถในการวิเคราะห์ วิเคราะห์ และประเมินค่าสื่อ ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ นำเสนอสื่อในแบบฉบับของตนเอง และผลิตสื่อเพื่อสื่อสารได้หลายรูปแบบ นอกจากนี้การรู้เท่าทันสื่อยังหมายถึงรวมถึงกิจกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ วิเคราะห์ และสร้างโอกาสในการเข้าถึงสื่อ

ส่วนความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ในทัศนะคติของนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ของประเทศไทย กฤษณา ชาวไทย กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ คือ การมีความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารจากสื่อ และสภาพแวดล้อมรอบตัว มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของสื่อ กระบวนการสื่อสาร และผลกระทบของสื่อ มีความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อต่อบุคคล และสังคม มีทักษะเกี่ยวกับสื่อ ได้แก่ การเข้าถึงสื่อที่เหมาะสม และตอบสนองต่อความจำเป็น ความต้องการของตนเอง และวิเคราะห์สารและสื่อ ประเมินคุณค่าของการสร้างสารใหม่ในรูปแบบของตนเอง และสื่อสารหรือโต้ตอบไปยังสื่อ หรือ ผู้รับสารอื่นผ่านสื่อ

อาจกล่าวโดยสรุปว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ สื่อ การสื่อสารจากสื่อ และการใช้งานสื่อมวลชน ความสามารถในการอ่าน วิเคราะห์ สื่อ ประเมินคุณค่าของสาร และแปลความหมายของสารได้ ตลอดจนสามารถสร้าง การสื่อสารผ่านสื่อในรูปแบบหลากหลาย เพื่อสื่อสาร หรือ ตอบโต้ไปยังผู้รับสาร อื่นได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการรู้เท่าทันสื่อ คือ การเสริมสร้าง ความรู้ ความเข้าใจ ของบุคคลเพื่อให้ไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสื่อ

ลักษณะของสื่อและสิ่งที่เราต้องทราบเกี่ยวกับสื่อมีดังต่อไปนี้

1. สื่อทั้งหมดถูกประกอบสร้างขึ้น สื่อไม่ใช่กระจกเงาสท้อนเรื่องราว ของโลกอย่างตรงไปตรงมา สื่อทุกสื่อล้วนแต่ถูกมนุษย์สร้างขึ้น โดยมีการผสมผสาน ทักษะคิด และค่านิยมของผู้สร้างลงไปด้วย ไม่ว่าจะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ตาม

2. สื่อสร้างภาพความจริง สิ่งที่เราคิด และรู้สึกเกี่ยวกับโลกมากมายมาจากการที่เราเรียนรู้ผ่านสื่อ โดยปกติจะถูกจัดลำดับกำหนดความสำคัญก่อนหลัง และเน้นย้ำโดยสื่อ ซึ่งมีอิทธิพลในการกล่อมเกลาความรู้สึกเกี่ยวกับความจริง และ ค่านิยมทางสังคมของเรา แต่เรากลับยอมรับโดยปกติว่านั่นคือสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ ดังนั้นการรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นตัวกระตุ้นให้เราอยากจะตั้งคำถามเกี่ยวกับความจริง ที่สื่อนำเสนอ

3. สื่อมักจะสร้างความหมายและใช้เนื้อหาในเชิงการค้า (สื่อ คือ ธุรกิจ) สื่อมวลชนเกือบทั้งหมดมีเป้าหมายเพื่อสร้างผลกำไร ผู้ชมจะถูกกำหนดให้เป็น กลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้บริโภคที่มีกำลังในการซื้อสินค้า หรือ บริการ

4. สื่อทุกชนิดมีเนื้อหาสะท้อนค่านิยม สื่อทุกชนิดนำเสนอให้เห็นถึงค่านิยม และวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ สื่อจะชี้้นำโดยอาจแสดงออกอย่างชัดเจน หรือไม่ก็แสดงนัยว่าธรรมชาติของโลกและสังคมที่เราควรยอมรับเป็นอย่างไร

5. สื่อมีนัยทางสังคม และการเมือง สื่อมีอิทธิพลในทางการเมือง และในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการนำเสนอภาพลักษณ์ของบุคคล หรือ สะท้อนเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าประเด็นใดเป็นประเด็นที่สำคัญของชาติ และประเด็นร่วมของโลก ต้องเป็นประเด็นที่สำคัญของผู้รับสื่อ นั้น ๆ ด้วย

6. สื่อแต่ละสื่อมีรูปแบบ แบบแผน และสุนทรียภาพเป็นของตัวเอง สื่อแต่ละสื่อมีวิธีการเฉพาะตัวในการสร้างความเป็นจริง สื่อต่างชนิดกันอาจรายงานเหตุการณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่จะสร้างภาพความประทับใจ และลักษณะเนื้อหาข่าวสารที่แตกต่างกัน

7. การรู้เท่าทันสื่อเป็นความรู้ ความเข้าใจ ที่นำมาสู่การคิดสร้างสรรค์ที่มากขึ้น และเพิ่มพูนความสามารถในการสื่อสาร

การศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อมิได้มุ่งหวังเพียงเพื่อให้สามารถวิเคราะห์วิจารณ์สื่อได้เท่านั้น แต่มุ่งนำเสนอข้อวิเคราะห์นั้นมาใช้เพื่อเป็นการป้องกันตนเองได้ นอกจากนี้ยังมุ่งหวังให้เราสามารถตระหนักถึงสิทธิในการสื่อสารของเรา และสามารถสื่อสารได้อย่างสร้างสรรค์ในสังคม

องค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

ความรู้ ความเข้าใจ อีกประการหนึ่งที่ผู้ใช้สื่อในยุคปัจจุบันพึงมี คือ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อในภาพรวม ซึ่ง Center for Media Literacy ได้กำหนดแนวคำถาม อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยอยู่ในแนวคิดหลัก 5 ประการดังนี้

1. ใครเป็นผู้สร้างสารนั้นขึ้นมา
2. สื่อนั้นใช้เทคนิคอะไรเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร
3. ผู้รับสารเข้าใจสารในสื่อนั้นอย่างไร
4. สื่อ เสนอค่านิยม วิถีชีวิต และความคิดเห็นอะไรในสาร
5. สารนั้นถูกส่งออกมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด

ทั้งนี้ การตั้งคำถามต่อสื่อและสารตามองค์ประกอบข้างต้นจะทำให้ผู้รับสารตระหนักว่า “ใครเป็นผู้ส่งสาร” “สารนั้นถูกส่งออกมาอย่างไร ด้วยข้อความ ภาพ หรือ เสียง” “สารนั้นมีนัยยะอย่างไร” และ “ผู้ส่งสารนั้นส่งออกสารมาเพื่อจุดประสงค์ใด” ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผู้รับสารมีวิจารณญาณ และรู้เท่าทันต่อสื่อและสารที่ได้รับ

แนวคิดทางพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ

หลักกาลามสูตร เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ให้แก่พุทธบริษัททั้งหลายได้ศึกษา เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าในทุกยุคทุกสมัย มนุษย์ย่อมมีความเชื่อตามความเห็น และความเข้าใจของตนเอง ซึ่งความเชื่อนี้จะมีอยู่ในมนุษย์ทุกหมู่เหล่า พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดกลุ่ม กาลามชน เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นได้เปลี่ยนความเชื่อถือให้เป็นไปตามหลักเหตุและผลที่ถูกต้อง เพราะชนกลุ่ม กาลามชน เหล่านี้มีความเชื่อถือไปตามความเข้าใจของตนเอง

พากันเชื่อโดยไม่มีเหตุผลมารองรับความถูกต้อง ซึ่งหลักกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ มีด้วยกันทั้งหมด 10 ประการ ดังนี้

1. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า ได้ฟังตาม ๆ กันมา

ในสื่อสังคมออนไลน์ทุกวันนี้เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารอันมากมาย บางครั้งข่าวสารจากการรับฟัง หรือ บอกเล่าต่อกันมา อาจเป็นข่าวลือ หรือ ข่าวปลอม ดังนั้น ผู้รับสารจึงต้องฟังตระหนักเสมอว่า ข้อมูลข่าวสารที่เราได้รับจากการเล่าต่อ อาจเป็นข่าวปลอม หรือ เท็จก็เป็นได้

2. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า เป็นของเก่าที่เคยทำสืบต่อ ๆ กันมา

การกระทำบางครั้งในอดีตอาจจะเป็นเรื่องดี แต่บางครั้งก็อาจจะเป็นเรื่องที่ไม่ดี เช่น ในอดีตการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน จะมุ่งเน้นเสนอข่าวที่มีความตื่นเต้น เร้าอารมณ์ มีภาพที่สยดสยอง เพราะเชื่อว่าจะได้รับความนิยมจากผู้บริโภค ซึ่งการนำเสนอข่าวนั้นอาจไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้อง เพราะอาจจะเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ที่ถูกนำเสนอข่าวก็ได้ ดังนั้นในฐานะผู้รับสาร หรือ ผู้บริโภค จึงควรตระหนักว่าการนำเสนอข่าวสารที่เน้นความตื่นเต้นเร้าอารมณ์ในแบบอดีตที่ผ่านมามอาจไม่ใช่การกระทำที่ถูกต้อง

3. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า กิตติศัพท์อันเป็นข่าวลือ

ในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ ได้ถูกนำมาใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารของผู้คนในสังคม และยังใช้เป็นช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้า ซึ่งในบางครั้งการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าจะมีเพียงข้อมูลด้านดี หรือ ด้านที่ผู้ขายอยากให้ผู้ซื้อได้รับรู้เท่านั้น โดยมีได้บอกถึงข้อเสีย หรือ ข้อควรระวัง จึงทำให้หลายต่อหลายครั้งผู้บริโภคหลงเชื่อในข้อมูลเหล่านั้น และซื้อสินค้า

แต่เมื่อได้สินค้ากลับไม่เป็นไปตามที่ผู้ขายได้ให้ข้อมูลไว้ ดังนั้นการพิจารณาซื้อสินค้าในสื่อสังคมออนไลน์ผู้บริโภคควรศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ให้ครบถ้วนรอบด้าน

4. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า อ้างมาจากตำรา หรือ คำภีร์

พระพุทธองค์ไม่ต้องการให้เราเชื่อโดยผูกขาดในตำราเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องการให้เราเชื่อมั่นมั่นในเหตุผลที่รู้จักจริง เห็นจริง ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาของเราเอง ไม่ใช่ว่าในตำราว่าอย่างไรก็เชื่อกันไปอย่างนั้น หรือ ครูบาอาจารย์สอนอย่างไรก็เชื่อไปตามนั้น

5. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า ตรรกะ คิดคำนวณด้วยการสุมเตา

เป็นพุทธพจน์อีกข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้เตือนสติมนุษย์เราไว้ เพราะการสุมเตานั้นมีความเสี่ยงต่อการผิดพลาดได้ง่าย และหากจะแก้ไขให้ถูกต้องตามเดิมก็ยากที่จะแก้ไขได้

6. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า คาคคะเนไปตามเหตุผลของปรัชญาเพียงอย่างเดียว

ตามหลักของวิธีปรัชญานั้น เราควรวิเคราะห์ พิเคราะห์ให้คิดว่าควรเชื่อถือได้เพียงใด เนื่องจากปรัชญาเป็นเพียงหลักวิชาการของคนอื่นเขาที่เขาคาคคะเนเอาไว้ว่าสิ่งนั้นควรเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้ควรเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นการคาคคะเนอาจจะถูก หรือ ผิดก็ได้ หากคาคคการณโดยตีความหมายเข้าข้างตัวเอง หรือ หาเหตุผลประกอบเพื่อเข้าข้างตัวเอง เช่นนี้แล้วอาจกลายเป็น “มิจฉาทิฏฐิ” หรือ ความเห็นผิด ซึ่งในบางยุคบางสมัยสื่อได้กลายเป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง เพื่อเสนอความคิดความเชื่อบางอย่างสู่สังคม ดังนั้นการรับข้อมูลข่าวสารของผู้คนในสังคมจึงพึงตระหนักเสมอว่า ความคิด ความเชื่อเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่

เพื่อที่จะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ

7. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า ตรึกตามอาการ

คำว่า “ตรึก” หมายถึง การนึกขึ้นได้ ส่วนคำว่า “ตรอง” หมายถึง การพิจารณาไปตามอาการ เมื่อมีตรึก หรือ นึกขึ้นได้ในเรื่องอะไร ก็จงอย่าปักใจเชื่อว่าการนึกขึ้นได้ในสิ่งนั้นจะถูกต้องไปเสียหมด เพราะเมื่อตรึกถูกเป็นได้ ตรึกผิดก็เป็นได้เช่นกัน ดังนั้นเราควรใช้วิธีการตรอง นั่นคือการนำตรึกมาพิจารณาด้วยปัญญา ให้ความเห็นในเหตุผลที่เป็นจริง เราก็จะเกิดความเข้าใจได้อย่างชัดเจน ว่า ตรึกอย่างไรเชื่อถือได้ และตรึกอย่างไรเชื่อถือไม่ได้

8. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า ชอบใจที่เข้ากันได้กับทฤษฎีของเรา

โดยปกติมนุษย์เรามีทฤษฎี หรือ ความเห็นอยู่ในใจแล้ว แต่เราต้องมีสติปัญญาตีความหมายให้ชัดเจนว่า ทฤษฎีที่อยู่ในใจเรานั้นเป็นความเห็นผิด หรือ เห็นถูก หากผู้อื่นมีความเห็นผิดไปในทิศทางเดียวกับเรา ตรงกับความเชื่อมั่นของเรา เราก็จะเกิดความเชื่อมั่นเต็มที่ และไม่ว่าใครจะมาพูดว่าความคิดเห็นนี้ผิดอย่างไร ก็จะเกิดการต่อต้าน และได้แย้งว่าถูกต้องแล้ว จากมิจฉาทิฎฐิ หรือ ความเห็นผิด ก็จะกลายเป็นความเข้าใจว่าเป็นสัมมาทิฎฐิ หรือ ความถูกต้องชอบธรรมในที่สุด

9. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า ผู้พูดเป็นที่น่าเชื่อถือได้

เป็นอุบายหนึ่งที่เราควรนำมาฝึกตนเอง เพื่อเป็นการฝึกนิสัยไม่ให้เชื่ออะไรรวดเร็วเกินไป แม้ว่าผู้พูดนั้นจะน่าเชื่อถือก็ตาม แต่เราควรนำเรื่องที่ได้รับฟังนั้น มาพิจารณาด้วยปัญญา เพื่อให้เข้าใจในเหตุผลเสียก่อนว่า เรื่องนั้นมีเหตุผลเพียงพอที่จะเชื่อถือได้หรือไม่ ผ่านการพิจารณาด้วยปัญญาให้รู้รอบตามเข้าเป็นจริงจนเกิดความแยกกาย หรือ โยนิโสมนนสิการ แล้วค่อยตัดสินใจว่าเชื่อได้ หรือ ไม่

10. อย่าได้เชื่อเพียงสักว่า สมณะเคยเป็นครูของเรา

พุทธพจน์อีกข้อหนึ่งของพระพุทธเจ้าได้เตือนสติมนุษย์เอาไว้ คือ เมื่อเรายังไม่เข้าใจในความเห็นของครูบาอาจารย์ท่านอย่างถูกต้อง เราก็อยาเพิ่งตัดสินใจเชื่อว่าท่านจะแนะนำ อบรมสั่งสอนให้เราได้รับความถูกต้องได้ แม้ว่าท่านจะมีสมณะเป็นผู้สอน หรือ นักบวชก็ตาม เมื่อได้ฟังสิ่งใดจากท่านแล้ว เราควรนำมาพิจารณา ก่อนว่า เรื่องที่ท่านพูดมีเหตุผลพอเชื่อถือได้เพียงใด ไม่ใช่ว่าเป็นครูของเราแล้วก็จะเชื่อท่านไปเสียหมด

จากหลักธรรมกาลามสูตรทั้ง 10 ประการ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หากนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อไม่ให้คนเราตัดสินใจเชื่อสิ่งใดเร็วเกินไป โดยปราศจากการวิเคราะห์ด้วยเหตุผล และการพิจารณาด้วยปัญญาอย่างใคร่ครวญ

การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information and Digital Literacy-MIDL)

ตามพัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัล ดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 1 ซึ่งนักวิชาการได้ให้นิยามว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเข้าถึง และรับข่าวสารจากสื่อดิจิทัลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยมีความรู้ ความเข้าใจ ที่จะวิเคราะห์เนื้อหาข่าวสาร เพื่อไม่หลงรับรู้ เชื่อ คิด และมีพฤติกรรมไปตามที่สื่อดิจิทัลกำหนด โดยสามารถวัดได้จากความสามารถของบุคคล 4 ด้าน ดังนี้

1. ความสามารถในการเข้าถึง (Access) สื่อดิจิทัลในด้านการครอบครอง อุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต การเข้าถึงเนื้อหา และบริการที่มีอยู่บนอินเทอร์เน็ต รวมทั้งการควบคุมการใช้งานอินเทอร์เน็ต การค้นหาเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต สามารถ

สร้าง หรือ ผลิตเนื้อหาด้วยตนเอง การเป็นผู้ที่สามารถใช้งานปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ตอบโต้ และสร้างการมีส่วนร่วมบนอินเทอร์เน็ตได้ เข้าถึงข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต มาใช้ในการใช้งานของตนเองได้

2. ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหา (Understanding) สื่อดิจิทัล เป็นความสามารถในการประเมินเนื้อหา ความเข้าใจเนื้อหาในสื่อดิจิทัล และใช้ ความคิดเชิงวิพากษ์ไปวิเคราะห์คุณภาพ ความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา และมุมมองของผู้ผลิตเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารกับผู้รับสาร

3. ความสามารถวิเคราะห์ และประเมินเนื้อหา (Evaluation) ในด้าน ผลกระทบของเนื้อหาได้ทั้งด้านดี และด้านเสี่ยงต่ออันตรายจากการใช้อินเทอร์เน็ต สามารถนำหลักการด้านความรับผิดชอบ และจริยธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

4. การมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหา (Response) เป็นความตั้งใจ ของบุคคลที่จะไม่หลงรับรู้ว่า เชื่อ หรือ คิด หรือ แสดงพฤติกรรมไปตามที่สื่อ ดิจิทัลกำหนด

สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) ร่วมกับเครือข่าย ได้ให้ความสำคัญถึง คุณลักษณะของพลเมืองที่มีความสลับซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข สถานการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา จึงได้นำเสนอคุณลักษณะของพลเมืองแต่ละ แบบ ดังนี้

แบบแรก พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ หมายถึงพลเมืองที่สามารถเข้าถึง สื่อ แหล่งสารสนเทศ และสื่อสารสนเทศ และสื่อดิจิทัลที่หลากหลาย มีทักษะ วิเคราะห์ ประเมินคุณภาพคุณค่าสื่อ ข่าวสาร เลือกรับ และใช้ให้เกิดประโยชน์ ต่อตนเอง และครอบครัวอย่างปลอดภัย มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ มีจริยธรรม และร้องเรียนให้เกิดการแก้ไขปัญหาเมื่อได้รับผลกระทบโดยตรง

แบบที่สอง พลเมืองที่มีส่วนร่วม หมายถึง พลเมืองที่นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่มีในพลเมืองแบบแรกแล้ว พลเมืองที่มีส่วนร่วมจะใช้สื่อสารสนเทศ และสื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองและรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาสื่อ ข่าวสาร และแหล่งสารสนเทศให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่ม และชุมชน

แบบที่สาม พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม หมายถึง พลเมืองที่มีความรู้ และเข้าใจในเรื่องโครงสร้าง ระบบสื่อสารสนเทศ สื่อดิจิทัล ใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น มีบทบาททำให้เกิดการแก้ไขปัญหา และพัฒนาในระดับโครงสร้างกฎหมายวัฒนธรรม

ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล

1. พัฒนาการของสื่อสารสนเทศ และดิจิทัล ได้ทำให้สังคมทั่วโลกเคลื่อนเข้าสู่ยุคสื่อหลอมรวม (Media Convergence) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
2. เครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต การสื่อสาร และการเรียนรู้ของผู้คน
3. เทคโนโลยีดิจิทัลในโลกเสมือนจริง (Virtual World) ส่งผลให้เกิดยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน และเป็นยุคหลังข้อมูลสารสนเทศ (Post Information Age) ที่ผู้คนจากทุกมุมโลกสามารถเข้าถึงสื่อสารสนเทศด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างรวดเร็ว
4. การเข้าถึงสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ถือเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในฐานะพลเมือง และเป็นสิทธิมนุษยชน

5. พลเมืองจำเป็นต้องมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และหลากหลายเพื่อประกอบการคิด ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติการในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

6. การเข้าถึง เข้าใจ เท่าทัน และการใช้สื่อสารสนเทศ และดิจิทัล เป็นเครื่องมือ และเป็นสมรรถนะสำคัญที่พลเมืองจะใช้ในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อการแสดงออกทางความคิด การติดตาม ตรวจสอบ ต่อรองกับอำนาจรัฐ ทุน และธุรกิจสื่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดสังคมที่ผู้คนอยู่ร่วมกันโดยยึดความยุติธรรมเป็นหลักสำคัญ

บทที่ 4

บทบาท และประโยชน์ของสื่อดิจิทัล

บทบาท และประโยชน์ของสื่อดิจิทัล

ในโลกสารสนเทศปัจจุบัน สื่อดิจิทัล รวมถึงการผลิตและสร้างสรรค์สื่อดิจิทัล ถือเป็นอีกเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะในระยะเวลาเพียงไม่กี่สิบปี มีการเกิดขึ้นของนวัตกรรมสื่อดิจิทัลหลากหลายและมากมาย ตั้งแต่โลกแห่งสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดียที่เป็นสื่อทรงพลังแห่งศตวรรษ ไปจนถึงวิทยุออนไลน์ ที่วีดิทัศน์ และ อินเทอร์เน็ต อาจกล่าวได้ว่ามีสื่อดิจิทัลใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ต้นศตวรรษที่ 21 ที่สื่อดิจิทัลเข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงวงการนิเทศศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ คนจำนวนไม่น้อยเริ่มใช้ช่องทางของสื่อดิจิทัลในการสร้าง และแพร่กระจายสื่อของแต่ละปัจเจกขึ้นมาเองได้อย่างเสรี ทำให้สิ่งที่เรียกว่านิเทศศาสตร์ไม่สามารถจะจำกัดอยู่แต่สื่อกระแสหลักอย่าง วิทยุ โทรทัศน์ หรือ หนังสือพิมพ์ได้อีกต่อไป

การใช้เทคโนโลยีสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย ทำให้เกิดกลุ่มบุคคลใหม่ขึ้นมา ตลอดทั้งคนกลุ่มใหม่เหล่านี้ได้มีสิ่งที่เรียกว่า “**อัตตาสาธารณะ**” (EgocentricPublic) ถ้าบุคคลกลุ่มใหม่นี้ส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันก็อาจนำไปสู่การปฏิเสธความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น การที่สื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย อาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) เข้ามามีบทบาทอย่างมากในปัจจุบันทำให้สื่อสังคมกลายเป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แต่ละบุคคลตัดสินใจ เชื่อ หรือ ไม่เชื่อข่าวสาร ข้อมูล หรือ แนวความคิดใดความคิดหนึ่ง

ต่อมาจึงเกิดสิ่งที่เรียกว่า “ความคล้ายคลึง และการกีดกันการเข้าสู่่มโนคติ (Ideological Homophily and Segregation)” ขึ้นมาในมิติของสื่อดิจิทัล ซึ่งสามารถขยายความให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นผ่านการอธิบายในเชิงของนิเทศศาสตร์ โดยอ้างอิงถึงทฤษฎีการสื่อสารมวลชนในสมัยศตวรรษที่ 20 ของ Rogers and Smoemaker (1971) ที่กล่าวถึงคู่สื่อสารที่จะสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และราบเรียบนั้นควรจะต้องมีความคล้ายคลึง (Homophily) กันในระดับหนึ่ง จะมากหรือน้อยก็แล้วแต่ แต่ต้องมีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ซึ่งความคล้ายคลึงกันเข้าสู่่มโนคติในสมัยใหม่ก็เช่นกัน

สื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดียมีบทบาทอย่างมากที่จะมีส่วนโน้มน้าวแนวความคิดของกลุ่มคนสาธารณะทั้งกลุ่มเดียว หรือ หลาย ๆ กลุ่มให้มีความเชื่อไปในทิศทางหนึ่งได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถกำหนดทิศทางของสังคมให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางหนึ่งได้ ซึ่งวิวัฒนาการของสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดียเองก็มีผลต่อกลุ่มคนสาธารณะในทั้งสองแง่ คือ ทั้งในเชิงบวกและในเชิงลบ ในบางกรณีก็ทำให้เกิดความเครียดนำไปให้เกิดโรคซึมเศร้าได้ อย่างในตัวอย่างงานวิจัยของ Yang et al. (2014) ที่ทำการศึกษาจากกลุ่มวัยรุ่นในประเทศไต้หวัน (สาธารณรัฐจีน) ที่ทำการเก็บข้อมูลจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจากเด็กชายจำนวน 93 คน และเด็กหญิงจำนวน 82 คน ในโรงเรียนทั้งหมดสามเทอม เพื่อมาวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงระหว่างโรคซึมเศร้ากับการใช้สื่อสังคม ซึ่งผลการวิจัยก็แสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อมโยงกัน เป็นต้น

รายงานการศึกษาของ Gutnick et al. (2011) จากเซซามี่เวิร์กชอป (Sesame Workshop) ในสหรัฐอเมริกาที่ได้ระบุว่าแนวโน้มของการบริโภคสื่อดิจิทัลของเยาวชนสมัยใหม่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ปัจจุบันเยาวชนสมัยใหม่ไม่ได้บริโภคสื่อดิจิทัลสื่อใดสื่อหนึ่งเพียงอย่างเดียวเหมือนในสมัยก่อนอีกต่อไปแล้ว แต่พวกเขาบริโภคสื่อดิจิทัลหลาย ๆ สื่อที่แตกต่างกันไปพร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกัน หรือ หมายความว่าคนในยุคสมัยใหม่นี้ โดยส่วนมากจะเป็นกลุ่มพวกที่เสพสื่อพร้อมกันหลาย ๆ อย่าง ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์

แล็ปท็อปคอมพิวเตอร์ และ สมาร์ทโฟน ไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะแตกต่างกับกลุ่มคนในยุคต้นศตวรรษที่ 20 ที่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นอาจจะไม่นิยมแยกประสาทการทำงานในหลาย ๆ สิ่งให้ทำงานพร้อมกันได้

ในมิติหนึ่งนั้น การทำหลายสิ่งหลายอย่างพร้อมกันคงต้องยอมรับว่า อาจจะมีข้อเสียอยู่บ้าง เพราะการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถทำสิ่งหลายอย่างจากหลายอวัยวะของร่างกายในเวลาเดียวกัน โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่สามารถทุ่มเทให้ผลงานแต่ละอย่างได้อย่างเต็มที่เต็มประสิทธิภาพ แต่ในอีกมิติหนึ่งนั้น ในเมื่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่สื่อดิจิทัลทำหน้าที่ย่นย่อระยะเวลาของการประมวลผลการทำงานหรือสิ่งหลาย ๆ อย่างให้ลดสั้นลงเหลือเพียงความเหลื่อมล้ำกันในเสี้ยววินาที ซึ่งการย่นย่อนั้นในบางครั้งก็สามารถย่อได้สั้นเสียจนดูเสมือนว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้พร้อม ๆ กัน อาทิ จากที่เคยต้องรอจดหมายนานนับสัปดาห์ก็เหลือเพียงกดเฟสไทม์ติดต่อกันโดยใช้เวลาแค่เสี้ยววินาทีในการคลิกไม่กี่คลิก จากที่เคยต้องไปยื่นต่อแถวยาวเพื่อทำธุรกรรมการเงิน ปัจจุบันเพียงเข้าไปโปรแกรมประยุกต์ที่เกี่ยวข้องแล้วใส่รหัสที่ตั้งเอาไว้ ก็สามารถทำการโอนเงินจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วไม่เว้นแม้แต่เรื่องการศึกษาที่ในอดีตนั้นต้องตระเวนเข้าห้องสมุดหลาย ๆ ห้องสมุดในแต่ละมหาวิทยาลัย เพื่อที่จะรวบรวมหนังสือตำราที่ต้องการให้ครบในปัจจุบันบริบทนั้นเปลี่ยนไปมีการนำอีไลบรารี (E-Library) หรือ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์มาให้ หรือ แต่ละบุคคลสามารถค้นหาโดยเข้าเสิร์ชเอนจินอย่างเช่น กูเกิล ก็สามารถค้นเจอข้อมูลได้อย่างมหาศาล เวลาที่เหลือจากการเดินทางก็เปลี่ยนมาใช้ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลแทน

คนส่วนใหญ่มักรับ-ส่งข้อมูลผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมการบริโภคสื่อก็เปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาของสื่อสังคมออนไลน์ทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับสื่อมาเป็นผู้ผลิตสื่อได้อย่างง่ายดาย และรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และเมื่อมีการสลับบทบาทในการรับและส่งข้อมูลข่าวสาร ทำให้นักข่าวไม่จำกัดเพียงแค่สื่อมวลชนหลักอีกต่อไปจึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ของนักข่าวพลเมือง

โดย Pete (2010) อธิบายว่า นักข่าวพลเมืองมักใช้อุปกรณ์ คือ โทรศัพท์มือถือหรือ สมาร์ทโฟน โดยจะถ่ายภาพ และเพิ่มคำอธิบาย หรือ เขียนข้อความสั้น ๆ โดยอัปโหลดผ่านอินเทอร์เน็ต สำหรับเพื่อนในโลกออนไลน์ รวมไปถึงคนอื่น ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้เช่นกัน

นอกจากนี้ Mark Glaser (2006) อธิบายว่า นักข่าวพลเมือง คือ คนธรรมดาที่ไม่เคยผ่านการอบรมเพื่อเป็นสื่อมืออาชีพ สามารถใช้เครื่องมือของเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการกระจายตัวไปทั่วโลกอินเทอร์เน็ต ในการสร้าง ต่อยอด หรือ ตรวจสอบสื่อด้วยตนเอง หรือ ด้วยการร่วมมือกับคนอื่น

ดังนั้น นักข่าวพลเมือง คือ ใครก็ตามที่ลงไปทำข่าวเองโดยไม่มีสังกัดในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อหลัก แต่มีตัวตนชัดเจน สามารถติดตามการทำงานได้ รวมถึงสามารถบอกเล่าเรื่องราว รายงานเหตุการณ์ ในรูปแบบของข้อความ รูปภาพ และวิดีโอ และยิ่งปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าทำให้สื่อใหม่ หรือ สื่อสังคมออนไลน์ ที่เป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างอิสระ ไม่มีการควบคุม หรือ คัดกรองในการเผยแพร่ข้อมูลทำให้ผู้ใช้งานสามารถผันตัวเองมาเป็นนักข่าวพลเมืองในการรายงานข่าว หรือ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยไม่รู้ตัว ซึ่งเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ที่สร้างอำนาจการสื่อสารให้กับมนุษย์ธรรมดา และในขณะเดียวกันก็เป็นช่องทางให้คนธรรมดาได้สร้างเนื้อหาข่าวสารด้วยตนเองได้อีกด้วย

การเป็นพลเมืองดิจิทัล

สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) และเครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย หรือ Thai Civil Education (TCE) ได้ผลิตเอกสารเผยแพร่ “กรอบแนวคิดพลเมืองประชาธิปไตย เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล” ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตยที่เชื่อมโยงกับ MIDL ดังนี้

“พลเมืองที่มีสมรรถนะในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ ตรวจสอบ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถประเมินประโยชน์ และโทษในการเลือกรับใช้ประโยชน์และสร้างสรรค์สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจรัฐทุน สื่อ ตลอดจนบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่เคารพสิทธิ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายได้อย่างรับผิดชอบ และสามารถใช้สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและสร้างการเปลี่ยนแปลง ในฐานะพลเมืองประชาธิปไตยยุคดิจิทัล ที่กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมและมุ่งเน้นความยุติธรรมทางสังคมเป็นสำคัญ”

การเป็นพลเมืองดิจิทัล ไม่ได้หมายถึงพลเมืองที่มีความสามารถในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมือถือ คอมพิวเตอร์ หรือ แท็บเล็ตในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ความหมายของคำนี้ครอบคลุมหลากหลายมิติของชีวิต และมีพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับชุดของทักษะความสามารถและความรู้ในการเท่าทัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งใน และนอกห้องเรียนรวมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเราด้วย

Mike Ribble ผู้บริหารด้านการศึกษา และอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของสหรัฐอเมริกา เสนอว่า ความเป็นพลเมืองดิจิทัลเป็นเรื่องของบรรทัดฐานการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ และเหมาะสม ซึ่งเขาได้เสนอประเด็น ทั้ง 9 ประการ ที่พลเมืองดิจิทัลควรตระหนัก ได้แก่

1. โอกาสในการเข้าถึงดิจิทัลอย่างเท่าเทียม (Digital access) เขาเสนอว่าผู้ใช้เทคโนโลยีต้องตระหนักว่า ไม่ใช่ทุกคนที่มีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี ดังนั้นการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสให้ทุกคนได้รับสิทธิทางดิจิทัล และการสนับสนุนการเข้าถึงจุดเริ่มต้นของความเป็นพลเมืองดิจิทัล

2. การพาณิชย์ดิจิทัล (Digital commerce) เราต้องเข้าใจว่าเศรษฐกิจระบบตลาดปัจจุบันได้กระทำผ่านอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต้องตระหนักว่าการซื้อสินค้าและบริการในชีวิตประจำวันเกิดขึ้นในอินเทอร์เน็ต ซึ่งหลายเรื่องอาจจะขัดแย้งกับกฎหมาย หรือ ศีลธรรมในบางประเทศ เช่น การดาวน์โหลดสิ่งผิดกฎหมายในบางประเทศภาพโป๊ การพนัน เป็นต้น ดังนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตควรเรียนรู้ในการเป็นผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพในเศรษฐกิจดิจิทัลใหม่นี้ด้วย

3. การสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication) การติดต่อสื่อสารนับเป็นการเปลี่ยนแปลงในการปฏิวัติดิจิทัลมากที่สุด เพราะในศตวรรษที่ 21 ทางเลือกการสื่อสารมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น อีเมล มือถือ การส่งข้อความ แต่ละคนสามารถสื่อสารพูดคุยกับทุกคน ทุกที่ ทุกเวลา แต่สิ่งหนึ่งที่เขาเห็นว่าน่าเสียดายคือผู้ใช้เทคโนโลยีจำนวนมากไม่ได้ถูกสอนว่า การตัดสินใจที่เหมาะสมเป็นอย่างไร เมื่อเราต้องเจอกับทางเลือกในการสื่อสารดิจิทัลที่หลากหลายเช่นนี้

4. ทักษะด้านดิจิทัล (Digital Literacy) เป็นการทำให้มีกระบวนการ หรือ ขั้นตอนการสอน และการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี และการเข้าใช้ เห็นว่าขั้นตอน การสอนในระดับโรงเรียนควรพิจารณาว่า เทคโนโลยีอะไรที่ควรสอนแก่นักเรียน และเทคโนโลยีแต่ละอย่างนั้นควรนำไปใช้อย่างไร ขณะที่แรงงานบางสาขาวิชาชีพ ต้องการทักษะในเรื่องการค้นคว้า และการประมวลผลข้อมูลที่รวดเร็วฉับพลัน ขั้นตอนการเรียนรู้สำหรับพวกเขา ก็ต้องมีความละเอียดอ่อนเฉพาะกลุ่ม ดังนั้น ผู้เรียนควรได้รับการเรียนรู้ที่มีความเฉพาะเรื่อง เฉพาะที่ เฉพาะเวลา ความเป็น พลเมืองดิจิทัลจึงเป็นเรื่องของการให้การศึกษาวิธีการใหม่ ๆ กับประชาชน ซึ่งต้องการทักษะการทำทันข้อมูลข่าวสารในระดับที่สูงเพียงพอต่อความ เปลี่ยนแปลง

5. มารยาททางดิจิทัล (digital Etiquette) เป็นมาตรฐานของแนวปฏิบัติ กว่าเราจะรับรู้ว่าการกระทำหนึ่ง ๆ ไม่เหมาะสมในโลกดิจิทัลก็ต่อเมื่อการกระทำนั้น เกิดขึ้น และเราได้เห็นแล้ว แต่ก่อนที่แต่ละคนจะใช้เทคโนโลยีเราไม่ได้เรียนรู้ มาก่อนล่วงหน้าว่า มารยาทใดพึง หรือ ไม่พึงกระทำ และหลาย ๆ คนพบว่าไม่ค่อย สบายใจที่จะไปต่อว่าคนอื่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม วิธีการที่นิยมทำกัน คือ การออกกฎ หรือ ระเบียบเพื่อควบคุมพฤติกรรม หรือ ไม่ก็ใช้เทคโนโลยีในการหยุด การใช้ที่ไม่เหมาะสม แต่การสร้างกฎ หรือ นโยบายไม่เพียงพอ สิ่งที่ต้องทำ คือ การสอนให้ทุกคนเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีความรับผิดชอบในสังคมใหม่นี้

6. กฎหมายเกี่ยวกับดิจิทัล (Digital Law) เป็นเรื่องกฎหมายที่สัมพันธ์ กับจริยธรรมในเรื่องเทคโนโลยีของสังคมหนึ่ง ๆ การใช้เทคโนโลยีในรูปแบบ การก่ออาชญากรรมถือเป็นการใช้ที่ผิดจริยธรรม พลเมืองดิจิทัลควรรู้กฎหมาย และตระหนักในพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย และผิดจริยธรรม เช่น การแฮกข้อมูล ของผู้อื่น การดาวน์โหลดสื่อที่ผิดกฎหมาย การลอกเลียนแบบโดยไม่อ้าง การปล่อย ไวรัส ส่งสแปม หรือ ขโมยอัตลักษณ์ของคนอื่น เป็นต้น

7. สิทธิและความรับผิดชอบทางดิจิทัล (Digital Rights and Responsibilities)
บรรดาสิทธิที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเป็นชุดแนวคิดที่ขยายมาสู่พลเมืองดิจิทัลด้วยเช่นกัน พลเมืองดิจิทัลมีสิทธิในเรื่องความเป็นส่วนตัว เสรีภาพในการพูด ซึ่งต้องได้รับการทำความเข้าใจ แลกเปลี่ยน อภิปราย และแน่นอนว่าสิทธิเหล่านี้ควบคู่มากับความรับผิดชอบด้วย ดังนั้นผู้จึงต้องช่วยนิยามว่าการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

8. สุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดีทางดิจิทัล (Digital Health and Wellness)
หมายถึง ความเป็นอยู่ที่ดีทางจิตใจ และร่างกายในโลกที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลด้วย ตั้งแต่ความปลอดภัยของสายตา อาการเครียดที่เกิดจากการมีพฤติกรรมซ้ำ ๆ การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสรีระ ล้วนเป็นเรื่องที่จะต้องถูกกล่าวถึงในโลกเทคโนโลยีใหม่นี้ รวมทั้งเรื่องทางจิตวิทยา เช่น การติดเน็ต (internet addiction) ซึ่งผู้เรียนควรได้รับการสอนให้รู้ถึงโทษของเทคโนโลยีด้วย ความเป็นพลเมืองดิจิทัลจึงเป็นเรื่องที่รวมถึงวัฒนธรรมซึ่งผู้ใช้เทคโนโลยีได้รับความรู้ในการปกป้องตนเอง โดยอาจจะผ่านการศึกษา หรือ การอบรม

9. ความปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Security) ในแง่ของการสร้างความปลอดภัยในโลกดิจิทัล และสังคมทั่วไปไม่ได้แตกต่างกัน トラบใดที่เราต้องใส่กุญแจที่ประตู หรือ ตั้งสัญญาณกันขโมย เพื่อสร้างความปลอดภัยในระดับให้กับตัวเรา ในโลกดิจิทัลก็เช่นเดียวกัน เราต้องมีระบบป้องกันไวรัส มีการแบ็คอัพข้อมูล หรือ ควบคุมการเข้าถึงอุปกรณ์เครื่องมือของเรา ดังนั้น ในฐานะพลเมืองดิจิทัลที่มีความรับผิดชอบ เราต้องเรียนรู้ที่จะปกป้องข้อมูลข่าวสารของเราจากภายนอก ซึ่งอาจนำอันตรายมาสู่เราได้

ประโยชน์ของสื่อดิจิทัล

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในช่วงที่ผ่านมามีการพัฒนาการอย่างรวดเร็ว และเทคโนโลยีได้เปลี่ยนวิถีทางการดำเนินชีวิต รวมทั้งการสื่อสารของคนในสังคมอย่างมาก ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าสื่อ หรือ เครื่องมือสื่อสารที่ได้รับความนิยมในแต่ละช่วงเวลาจะมีอิทธิพลต่อความคิดของคน และปัจจัยที่กำหนดกรอบแนวคิด และความเข้าใจในการมองโลกในปัจจุบันของแต่ละคน

อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารแบบดั้งเดิมในโลกแห่งความเป็นจริงมาสู่การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในยุคดิจิทัลแห่งโลกเสมือนจริง (Virtual World) ก่อให้เกิดยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ทำให้คนทั่วโลกจำนวนมากมีการดำเนินชีวิตทั้งในสังคมของโลกแห่งความเป็นจริง และสังคมแห่งโลกเสมือนจริง

ผลจากความก้าวหน้าของระบบอินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีการสื่อสารก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ทางสังคม คือ เครือข่ายสังคมใหม่ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่า “สังคมออนไลน์” (Online Community) หรือ “สังคมเสมือน” (Virtual Community) หรือ “เครือข่ายสังคมออนไลน์” (Social Network) โดยเครือข่ายสังคมออนไลน์นี้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สมาชิกทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย

ทุกเชื้อชาติ และศาสนา ทุกระดับการศึกษา ทุกสาขาอาชีพ และทุกกลุ่มสังคมย่อย จากทั่วโลกเป็นผู้สื่อสาร หรือ เขียนเล่าเนื้อหาเรื่องราว ประสบการณ์ บทความ รูปภาพ และวิดีโอที่สมาชิกเขียน และทำขึ้นเอง หรือ พบเจอจากสื่ออื่น ๆ แล้วนำมา แบ่งปันให้กับผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายของตนผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)

สื่อสังคมออนไลน์เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างทันท่วงที ทันต่อเหตุการณ์ในรูปแบบที่เป็นปัจจุบัน (Real Time) ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน ได้แก่ เฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ยูทูบ (YouTube) ไลน์ (Line) วอทส์แอป (What's App) เป็นต้น ซึ่งนำไปใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า การเข้าสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเพื่อการบันเทิง

บทที่ 5

อิทธิพล และผลกระทบของสื่อดิจิทัลที่มีต่อเยาวชน

อิทธิพล และผลกระทบของสื่อดิจิทัลที่มีต่อเยาวชน

ในปัจจุบันเด็กและเยาวชนมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นยุคที่สื่อออนไลน์มีกระบวนการทำงานที่ซับซ้อนและยากต่อการควบคุม เพราะสื่อออนไลน์ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารแต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเยาวชนในยุคปัจจุบัน

สถานการณ์และแนวโน้ม

ผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประเทศไทยปี 2561 ของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พบว่า คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตนานขึ้นเฉลี่ย 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน เป็นผลจากการเปลี่ยนผ่านชีวิตไปสู่ดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น โดยประชากรช่วง Gen Y ครอบงำการใช้งานอินเทอร์เน็ตสูงสุดติดต่อกันเป็นปีที่ 4 โดยเฉพาะการใช้ Facebook , Instagram , Twitter และ Pantip สูงถึง 3 ชม. 30 นาทีต่อวัน ส่วนด้านความปลอดภัยการใช้งานอินเทอร์เน็ต พบว่าผู้ใช้ไม่ยอมเปลี่ยนรหัสผ่านทุก 3 เดือน การให้วัน เดือน ปีเกิด ที่แท้จริงผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น

นอกจากนี้การสำรวจจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าคนไทยเริ่มใช้เทคโนโลยีตั้งแต่อายุ 6 ขึ้นไป และมีสัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นทุกกลุ่มอายุโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี สัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตสูงกว่ากลุ่มอื่นจากร้อยละ 51.9 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 71.6 ในปี 2555 และที่น่าสนใจคือเยาวชนไทย

ใช้อินเทอร์เน็ตผ่านคอมพิวเตอร์โทรศัพท์มือถือสูงถึง 3.1 ชั่วโมงต่อวัน ครองแชมป์อันดับหนึ่งของเอเชีย โดยเสพทั้งอินเทอร์เน็ตและสังคมออนไลน์ เช่น ผนังออนไลน์ เว็บบล็อก และจากการวิจัยเยาวชนที่ติดอินเทอร์เน็ตจะมีสมองส่วนหน้าเล็ก และมีการเชื่อมโยงของเซลล์ประสาทของสมองส่วนหน้าลดลงขาดทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น

77%
YouTube

76%
Facebook

61%
Line

24%
Instagram

12%
Twitter

4%
Snapchat

ผลสำรวจการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เด็กไทยนิยมใช้มากที่สุด

ผลการสำรวจผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยจำนวน 25 ล้านคน โดยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีจำนวนประชากรใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 31 กลุ่มอายุที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือช่วงกลุ่มอายุ 12-17 ปี

จากสถิติต่างดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้ใช้เวลาของตนเองเข้าไปในโลกอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก ผลกระทบที่ตามมาหากขาดการควบคุมดูแลจากพ่อแม่ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องก็อาจจะเกิดผลเสียกับเด็กและเยาวชนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์จากการใช้อินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบกับการศึกษา หรือ ส่งผลกระทบต่อสังคมครอบครัว ยิ่งในปัจจุบันการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตไม่ได้ถูกจำกัดแค่เพียงคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะกับอินเทอร์เน็ตผ่านสายเท่านั้น แต่ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารในด้านต่าง ๆ ทำให้อุปกรณ์สื่อสารที่ใช้ในชีวิตประจำวันสามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ เช่น คอมพิวเตอร์กระเป๋าหิ้ว

โทรศัพท์เคลื่อนที่ แท็บเล็ตบวกกับการให้บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงแบบไร้สายของผู้ให้บริการต่าง ๆ ส่งผลให้การเข้าสู่โลกอินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องที่ง่ายและสะดวก

จากการศึกษา และสำรวจดังกล่าวจึงทำให้พบประเด็นปัญหาว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนใช้สื่อมัลติมีเดีย และเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งเข้าถึงเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม สื่อมีเนื้อหารุนแรง สื่อโฆษณาที่สร้างค่านิยมไม่เป็นประโยชน์ เช่น การสร้างอุดมคติความงามของผู้หญิงผ่านธุรกิจผลิตภัณฑ์เสริมความงาม และศัลยกรรม เป็นต้น

ในขณะที่เด็วกันนักข่าวและสื่อมวลชนก็ได้มีการนำเสนอข่าวผ่านสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ผลการศึกษาเรื่องการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับเด็กผ่านสื่อมวลชน พบว่า ร้อยละ 36 ของข่าวซึ่งรวมถึงเนื้อหา และภาพข่าวในหนังสือพิมพ์ และร้อยละ 34 ของข่าวในโทรทัศน์ละเมิดสิทธิเด็ก และยังพบว่า จำนวนข่าวสารที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในสื่อออนไลน์ จำนวน 1,617 ชิ้น เป็นข่าวสารที่ก่อให้เกิดการทารุณกรรมต่อจิตใจเด็กร้อยละ 48.24 และเป็นข่าวสารที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของเด็กร้อยละ 43.97 และเป็นข่าวสารที่เลือกปฏิบัติต่อเด็กอย่างไม่เป็นธรรม ร้อยละ 0.99

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนักข่าว และสื่อมวลชนจะมีความพยายามปกป้องเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้าย ให้หลุดพ้นจากการถูกกระทำซ้ำซ้อนบนหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ สื่อสารสนเทศ โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การให้เด็กสวมหมวกเพื่อพรางใบหน้า การเบลอหน้าเด็กในการเผยแพร่ผ่านสื่อ เป็นต้น

แต่การที่สื่อมวลชนนำเสนอเนื้อหาตอกย้ำเหตุการณ์ที่เกิดกับเด็ก พร้อมเผยแพร่ภาพร่างกายที่ถูกทารุณกรรมก็ยังหนีไม่พ้นการละเมิดสิทธิเด็กอยู่ดี ซึ่งนานาชาติทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยก็ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเด็ก ผ่านนโยบายและการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทำให้สิทธิเด็กได้รับการรับรองในเชิงกฎหมาย แต่จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เผยแพร่ผ่านสื่อมากมาย ได้ชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนไทย หรือ แม้กระทั่งสังคมไทยเองก็ยังให้ความสำคัญในเชิงปฏิบัติไม่มากเพียงพอ ดังจะเห็นได้จากกาะละเมิดสิทธิเด็กที่ปรากฏให้เห็นอยู่เนือง ๆ ในสื่อมวลชนไทย

รูปแบบการละเมิดสิทธิเด็กที่พบบ่อยในสื่อมวลชนมีดังนี้

การเปิดเผยตัวตนของเด็ก

ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กพ.ศ.2546มาตรา 27 บัญญัติไว้ว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือ เผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือ สื่อสารสนเทศประเภทใด ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือ ผู้ปกครอง โดยเจตนาที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือ สิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือ เพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเอง หรือ ผู้อื่นโดยมิชอบ”

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน
และครอบครัวพ.ศ.2553 มาตรา 130 บัญญัติไว้ว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดบันทึกภาพ แพร่ภาพ พิมพ์รูป หรือ บันทึกเสียง แพร่เสียง
ของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด หรือ บุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือ โฆษณา
ข้อความซึ่งปรากฏในทางสอบสวนของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือ
ในทางพิจารณาคดีของศาลที่อาจทำให้บุคคลอื่นรู้จักตัว ชื่อ หรือ ชื่อสกุล ของเด็ก
หรือ เยาวชนนั้น หรือ โฆษณาข้อความเปิดเผยประวัติการกระทำความผิด หรือ
สถานที่อยู่ สถานที่ทำงาน หรือ สถานศึกษาของเด็ก หรือ เยาวชนนั้น
ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่การกระทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา โดย
ได้รับอนุญาตจากศาลหรือการกระทำที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของทางราชการ”

มาตรา 136 บัญญัติว่า

“ในการโฆษณาไม่ว่าด้วยวาจา หรือ เป็นหนังสือซึ่งคำพิพากษา หรือ คำสั่ง
ของศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวห้ามมิให้ระบุชื่อ หรือ แสดง
ข้อความ หรือ การทำการด้วยประการใดๆ อันจะทำให้รู้จักตัวเด็ก หรือ เยาวชน ซึ่งเป็น
จำเลย เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากศาล”

จะเห็นว่ากฎหมายมีเจตนารมณ์ที่จะคุ้มครองเด็กไม่ให้ถูกเผยแพร่
ตัวตนออกไปสู่สาธารณะ กรณีของเด็กที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด พวกเขามีโอกาส
ที่จะได้รับการดูแลเยียวยา และกลับตัวเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อกลับเข้าสู่สังคมได้
แต่หากถูกเปิดเผยตัวตนผ่านสื่อต่าง ๆ โอกาสที่จะกลับคืนสู่สังคมก็จะน้อยลง
เด็กซึ่งถูกระงับหากถูกรายงานข่าวผ่านสื่อก็ไม่ต่างจากถูกกระทำซ้ำอีก ส่วนเด็ก
ที่อยู่ในฐานะพยาน โดยเฉพาะในคดีร้ายแรงอุจฉกรรจ์ การถูกเปิดเผยตัวตน
อาจส่งผลให้เด็กและครอบครัวตกอยู่ในอันตราย

แต่ในการรายงานข่าวของสื่อมวลชนจำนวนมากไม่น้อยที่ทำให้สาธารณชน
รับรู้ตัวตนของเด็กแม้บางครั้งจะพยายามปิดบังอำพรางใบหน้าของเด็กและ
เยาวชน แต่ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักข่าวและสื่อมวลชนก็ทำให้ตัวตนของ
เด็กถูกเปิดเผยนอกจากนี้ในบางครั้งนักข่าว และสื่อมวลชนได้ปิดบังข้อมูลส่วนตัว
ของเด็กไม่ว่าจะเป็นชื่อตัวนามสกุล สถานศึกษา ฯลฯ แต่อาจหลงลืมในการเปิดเผย
บุคคลแวดล้อม หรือ สภาพแวดล้อมบางอย่าง เช่น ชื่อ-นามสกุล และรูปร่างหน้าตา
ของบิดามารดา ผู้ปกครองญาติสนิท บางครั้งเปิดเผยเลขที่บ้านถิ่นฐานที่อยู่ ฯลฯ
ซึ่งการเปิดเผยลักษณะดังกล่าวก็สามารถนำมาซึ่งการล่วงรู้ตัวตนของเด็กเช่นกัน

การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

บางครั้งการรายงานข่าวของสื่อมวลชนนำมาซึ่งการลดทอนศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์ของเด็ก โดยเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับเด็กด้อยโอกาส เด็กที่ถูก
ทำร้าย และเด็กที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา เป็นต้น ทั้งนี้ สื่อมวลชนอาจมีเจตนาดีในการ
ตีแผ่ หรือ เผยแพร่ให้ประชาชนทราบปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่อาจ
หลงลืมไปว่าภาพและข้อความที่รายงานออกไปนั้น บางครั้งได้ลดทอนศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์ของเด็กโดยไม่รู้ตัว

การตัดสินพิพากษาผู้ถูกกล่าวหาเป็นหนึ่งในรูปแบบของการลดทอน
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่พบค่อนข้างบ่อยบนหน้าหนังสือพิมพ์ โดยสื่อมวลชน
มักตัดสินพิพากษาผู้ที่ตกเป็นข่าวว่าเป็นผู้กระทำผิดจริงด้วยการใช้คำว่า “ฆาตกร”
ในการเขียนพาดหัวข่าวและความนำข่าว การด่วนสรุปตัดสินดังกล่าวเป็นการตีตรา
ให้กับผู้ถูกกล่าวหาทั้งที่ยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งถือเป็นการละเมิด
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แบบหนึ่ง หากภายหลังอาจพบว่าผู้ถูกกล่าวหาอาจมิได้
กระทำผิด แต่ข่าวที่เผยแพร่ออกไปก็ได้ทำให้ผู้รับสารเข้าใจเช่นนั้นไปแล้ว

โดยเฉพาะในกรณีที่ถูกพิพากษาจากสื่อมวลชนเป็นเด็กอายุไม่ถึง 18 ปีสมควรได้รับการคุ้มครอง เพราะเด็กต้องเติบโต และมีโอกาสที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้ การด่วนสรุปพิพากษาเช่นนี้ก็ไม่ต่างจากการตีตราไว้บนหน้าผาก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทำให้เด็กรวมถึงครอบครัวของเด็กถูกสังคมพิพากษาว่าเป็นบุคคลที่ไม่ดีตามไปด้วย

การสร้างภาพเหมารวม

ในบางครั้งการพาดหัวข่าว และการใช้วาทกรรมในการเรียกขานผู้ตกเป็นข่าวได้ก่อให้เกิดการสร้างภาพแบบเหมารวม (Stereotype) ให้กับเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นภาพเหมารวมเชิงลบ และก่อให้เกิดทัศนคติเชิงลบกับเด็ก เช่น วาทกรรม “นักเรียนนักเลง” ถูกใช้กับกรณีที่นักเรียนอาชีวะยกพวกตีกัน ก่อให้เกิดภาพเหมารวมว่านักเรียนอาชีวะเป็นนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาท นิยมความรุนแรง น่ากลัว ไม่น่าเข้าไปยุ่งเกี่ยว เป็นต้น

การใช้วาทกรรมของสื่อ พาดหัวข่าวในลักษณะดังกล่าว อาจเรียกได้ว่า “ประทุษวาจา” เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ในภาษาไทย โดยราชบัณฑิตยสถาน เมื่อประมาณปี พ.ศ.2557 ซึ่งมาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Hate Speech”

โดยก่อนหน้านี้มีการเรียกคำนี้แบบบรรยายความว่า วาจาที่สร้างความเกลียดชัง หรือ แบบแปลความว่า “โทสวาท” หรือ เรียกทับศัพท์ไปเลย อย่างไรก็ตามการที่สังคมไทยเพิ่งจะเริ่มมีการบัญญัติคำขึ้นมาใหม่ เพื่อเรียกปรากฏการณ์แห่งการสื่อสารความเกลียดชังในยุคสมัยนี้ ก็น่าจะเป็นตัวบ่งชี้ที่ดีว่าสังคมไทยกำลังประสบปัญหาอันสืบเนื่องมาจาก Hate Speech ในระดังสูงพอที่จะต้องมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ

“ประทุษวาจา” หรือ “Hate Speech” ตามที่ใช้กันในบริบทสากล หมายถึง วาจา หรือ การแสดงออกทางความหมายในรูปแบบเสริมทัศนคติ หรือ การกระทำที่แบ่งแยก และดูหมิ่นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือ แม้แต่ยั่วยุให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อบุคคล หรือ กลุ่มคนบนฐานแห่ง “อัตลักษณ์ร่วม” (ลักษณะอันโดดเด่นซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนที่เชื่อมโยงผูกพันกับกลุ่มทางสังคมซึ่งบุคคล หรือ กลุ่มนั้น ๆ เป็นสมาชิกอยู่) เช่น เชื้อชาติศาสนา เผ่าพันธุ์ สีผิว เพศสภาพ เพศวิถี ความพิการ อุดมการณ์ทางการเมือง หรือ ลักษณะทางสังคมใด ๆ อันเป็นการแบ่งแยกได้โดย “ประทุษวาจา” อาจจะเป็นการโจมตีด้วยคำพูด การคุกคาม การดูถูก หรือ แม้แต่การล้อเลียน หรือ ทำให้ขบขัน ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นการเรียกขาน โดยไม่ระมัดระวัง หรือ ด้วยความเคยชินเสียมากกว่า เช่น แหก แจกมุสลิม หรือ กระเทย เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสื่อจะสังเกตเห็นได้ว่า ประทุษวาจาที่ผ่านมามีปรากฏอยู่ในบริบทของสื่อดั้งเดิมที่ค่อนข้างจะมีแบบแผน และขั้นตอนที่เป็นระบบในการผลิตและเผยแพร่เนื้อหาสู่ประชาชน กล่าวคือ มีกองบรรณาธิการ หรือ คณะผู้จัดทำเนื้อหาที่ทำหน้าที่คัดกรอง และตรวจสอบเนื้อหาก่อนนำเสนอต่อสาธารณะ และผู้ผลิตเนื้อหาก็มักจะเป็นนักวิชาชีพด้านสื่อมวลชน ที่มักจะถูกคาดหวังเกี่ยวกับการยึดถือจรรยาบรรณวิชาชีพเป็นแนวทางในการทำงาน เพราะฉะนั้น สื่อดั้งเดิมที่มีบทบาทในการเผยแพร่ประทุษวาจาในอดีตย่อมจะไม่ใช้สื่อที่ยึดถือจรรยาบรรณวิชาชีพ หรือ มีมาตรฐานจริยธรรมมากนัก

เนื่องจากปัจจุบันกระบวนการทัศนเกี่ยวกับสื่อได้พลิกโฉมไป ความก้าวหน้าของสื่อใหม่ ๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่ผู้ใช้คือผู้สร้าง หรือ นำเนื้อหาเข้าสู่ระบบเป็นหลัก ทำให้สื่อมีลักษณะที่เปิดกว้างมากขึ้น ขณะเดียวกันระบบการกำกับดูแลสื่อออนไลน์ก็เน้นรูปแบบของการกำกับดูแลตนเอง ทั้งโดยผู้ใช้และผู้ให้บริการมากกว่าที่จะอาศัยการกำกับดูแลจากรัฐ

ยิ่งไปกว่านั้นอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสื่อออนไลน์ ได้ถือกำเนิดมาภายใต้ค่านิยมแห่งเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงออกเพื่อเอื้อให้เกิดการสร้างสรรค่นวัตกรรมอย่างไม่หยุดยั้ง

การปล่อยให้ผู้ใช้ได้มีเสรีภาพในการนำเสนอเนื้อหาในเบื้องต้น โดยอาศัยการตรวจสอบกลับกรองจากประชาคมผู้ใช้อื่น ๆ หรือ ผู้ให้บริการ ภายหลังจากที่เนื้อหาออกไปสู่ปริมณฑลสาธารณะไปแล้ว และการใช้มาตรการทางกฎหมายเฉพาะในกรณีที่ผิดกฎหมายจริง ๆ จึงเป็นบรรทัดฐานหลักในการจัดการด้านเนื้อหาเพื่อรักษาเสรีภาพของพื้นที่ออนไลน์ไว้

จากบริบทดังกล่าว บุคคล และกลุ่มที่นิยมสร้างความเกลียดชัง (Hate groups) ได้ฉกฉวยโอกาสจากความเร็ว การแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง และการปฏิสัมพันธ์ ความเป็นนิรนาม ความยืดหยุ่นของการสื่อสาร ลักษณะอันเปิดกว้างของเครือข่ายสื่อออนไลน์ ตลอดจนค่านิยมแห่งเสรีภาพ เพื่อส่งต่อและเผยแพร่ความเกลียดชังผ่านประทุษวาจาอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในสื่อชนิดอื่น ทำให้เกิดประทุษวาจาในหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นเว็บไซต์ อีเมล กระดานข่าว หรือห้องสนทนา โปไรฟล์ หรือ แฟนเพจบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ และเว็บไซต์ประเภทแบ่งปันวิดีโอ ทำให้ผู้คนไม่เพียงจะเปิดรับความเกลียดชังเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและรูปแบบ แต่ยังสามารถมีส่วนร่วมในการส่งต่อและแบ่งปันความเกลียดชังไปในขอบเขตที่แทบไม่มีข้อจำกัดทั้งเรื่องของเวลาและสถานที่

การเน้นความตื่นตัวเร้าอารมณ์

หนึ่งในองค์ประกอบคุณค่าข่าวที่สื่อมวลชนมักพิจารณาในการตัดสินใจเลือกเสนอข่าว คือ ความเร้าอารมณ์ โดยข่าวที่ถูกนำมาเสนอเกี่ยวกับเด็ก มักออกมาในรูปของข่าวที่เด็กตกเป็นเหยื่อการถูกรังแก การทะเลาะตบตี ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สื่อมวลชนพิจารณาโดยองค์ประกอบคุณค่าข่าวในเชิงเร้าอารมณ์ค่อนข้างชัดเจน

รายงานข่าวเด็กอย่างไรจึงไม่ละเมิดสิทธิ

ในการรายงานข่าวด้านสิทธิเด็ก หลักสำคัญที่สื่อมวลชนควรนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในการคัดกรองข้อมูลเพื่อรายงานข่าวเด็ก มีดังนี้

1. ปกป้องตัวตนของเด็กเมื่อจำเป็น ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะอยู่ในฐานะผู้ถูกกล่าวหา เด็กที่ถูกกระทำ หรือ เด็กที่อยู่ในฐานะพยาน พวกเขาล้วนแล้วแต่มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามสิทธิอันพึงมีมาตั้งแต่เกิด หากการรายงานเนื้อหาข่าวหรือ เผยแพร่ภาพของเด็กออกไปจะก่อให้เกิดผลเชิงลบต่อตัวเด็กทั้งในปัจจุบัน และอนาคต อาจก่อให้เกิดอันตราย สะเทือนใจ หรือ เสื่อมเสียชื่อเสียง ก็ต้องพิจารณาให้ดีว่าจะเผยแพร่ได้ทั้งหมด หรือ ไม่ อย่างไร

2. เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็ก ในการรายงานเนื้อหาข่าวหรือ การถ่ายภาพเด็กพึงสำนึกเสมอว่าเด็ก คือ มนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลเท่ากับผู้ใหญ่ ภาพเด็กที่เผยแพร่ออกไปต้องไม่ทำให้เขาถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงในสายตาของผู้อื่น

3. นำเสนอภาพเด็กในบริบทที่ถูกต้องไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ภาพต้องบอกเล่าให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่แท้จริงของเรื่องราวได้ ไม่ตีความไปในทางอื่นซึ่งผิดไปจากความเป็นจริง การให้พื้นที่แก่สิ่งที่เป็นสภาพแวดล้อม หรือบริบทจะช่วยให้ผู้รับสารตีความหมายของภาพได้ชัดเจนขึ้น อย่าเจาะจงที่จะเสนอภาพมุมใดมุมหนึ่ง หรือ ไม่เสนอภาพมุมใดมุมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลบางประการกับเด็ก หรือ ทศนคติของผู้รับสารที่มีต่อเด็ก

4. ไม่นำเสนอภาพเด็กที่สื่อไปในเรื่องเพศ ไม่นำเสนอภาพลามก อนาจาร โป๊เปลือย รวมไปถึงภาพเด็กที่แต่งกายในทางย้ายวนทางเพศ หรือ เป็นผู้ใหญ่เกินจริง อันจะก่อให้เกิดอันตรายหรือภาพเชิงลบต่อเด็กทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต

5. ไม่นำเสนอเนื้อหาข่าวหรือภาพเด็กที่สื่อความคิดแบบเหมารวม หรือ เข้าใจไปในทางที่ผิด เสนอข่าวที่แสดงให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ฉายให้เห็นเหตุการณ์จริง ควรเป็นภาพที่เล่าเรื่องในบริบทที่ถูกต้อง

6. ไม่นำเสนอเนื้อหาหรือภาพเด็กที่เน้นความตื่นต่น ร้าอารมณ์ เป็นภาพที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าก่อให้เกิดความสะเทือนใจ

7. ไม่เลือกปฏิบัติ รายงานข่าวของเด็กทุกคน ทุกกลุ่ม อย่างเท่าเทียม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ไม่มีอคติในการรายงานข่าวและเสนอภาพข่าว

บทที่ 6

จรรยาบรรณ และกฎหมายเกี่ยวกับการใช้
สื่อสังคมออนไลน์ และกรณีศึกษา

จรรยาบรรณ และกฎหมายเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์

การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์กำลังกลายเป็นประเด็นที่ท้าทายของสังคม เพราะสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่แห่งเสรีภาพที่ทุกคนสามารถเข้าถึง และใช้สื่อดังกล่าวได้อย่างง่ายดายเพียงแค่คลิก หรือ แชร์ ซึ่งในอดีตสื่อแบบดั้งเดิม อาทิ สื่อนั่งหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุ หรือ โทรทัศน์ จะถูกกำกับและดูแลผ่านมาตรการทางกฎหมาย หรือ ข้อกำหนดเชิงจริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ ดังนั้น การมีสิทธิและเสรีภาพ ดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาของการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างไม่เหมาะสม เช่น การนำเสนอข้อมูลอันเป็นเท็จ การนำเสนอข้อมูลเพื่อชักจูงให้ผู้อื่นไปกระทำความผิด หรือการกลั่นแกล้งออนไลน์ เป็นต้น ดังนั้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์บนพื้นฐานแห่งสิทธิและเสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดจึงเป็นความท้าทายต่อสังคม ในแง่มุมที่สังคมจะมีเครื่องมือหรือ มาตรการอย่างไรในการกำกับดูแลการใช้สื่อดังกล่าว เพื่อมิให้เกิดปัญหาที่อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิผู้อื่น หรือ การใช้สิทธิเสรีภาพในสื่อสังคมออนไลน์อย่างไม่เหมาะสม

ประเด็นความท้าทายดังกล่าวข้างต้น จึงควรถูกกำกับดูแลผ่านข้อกำหนดทางสังคม หรือ ข้อกำหนดจริยธรรม หรือ ข้อกำหนดทางกฎหมาย เพื่อให้การใช้สื่อดังกล่าวเป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบ และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้อื่น หรือ สังคม

ข้อกำหนดเชิงจรรยาบรรณ

จรรยาบรรณ คือ ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงาน แต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือ ไม่ได้

จรรยาบรรณการใช้งานอินเทอร์เน็ต คือ ข้อกำหนดที่ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตพึงกระทำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบ ไม่ขัดต่อกฎหมายดังนี้

1. ผู้ที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตต้องซื่อสัตย์ และมีคุณธรรม ตั้งหมั่นอยู่บนกฎหมายบ้านเมือง
2. ไม่นำผลงานของผู้อื่น มาเป็นของตน ในกรณีที่ต้องนำมาใช้งานต้องอ้างถึงบุคคล หรือ แหล่งที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้
3. พึงระลึกละสังนึกว่าสิ่งที่นำเสนอบนอินเทอร์เน็ต อาจจะมีเด็ก หรือ ผู้ที่ขาดประสบการณ์เข้ามาดูได้ตลอดเวลา ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลควรที่จะเป็นไปในทางที่ดีมีคุณธรรม
4. ไม่ควรใส่ร้ายป้ายสี หรือ สิ่งอื่นสิ่งใดอันจะทำให้บุคคลที่ 3 เกิดความเสียหายได้
5. การใช้คำพูดควรคำนึงถึงบุคคลอื่น ๆ ที่อาจจะเข้ามาสืบค้นข้อมูลที่มีหลากหลาย จึงควรใช้คำที่สุภาพ

6. ไม่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงผู้อื่นให้หลงผิดหลงเชื่อในทางที่ผิด

7. พึงระลึกเสมอว่าการกระทำผิดทางอินเทอร์เน็ตสามารถที่จะติดตามหาบุคคลที่กระทำได้โดยง่าย

8. การกระทำผิดทางอินเทอร์เน็ต บางกรณีเป็นอาชญากรรมที่มีความผิดทางกฎหมาย

9. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์ทำร้าย หรือ ละเมิดผู้อื่น รวมถึงต้องไม่รบกวนสอดแนม แก่ไข หรือ เปิดดูแฟ้มข้อมูลของผู้อื่น

10. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์เพื่อการโจรกรรมข้อมูลข่าวสาร หรือ คัดลอกโปรแกรมของผู้อื่นที่มีลิขสิทธิ์ รวมถึงการใช้ทรัพยากรคอมพิวเตอร์โดยที่ตนเองไม่มีสิทธิ์

11. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์สร้างหลักฐานที่เป็นเท็จ

12. ต้องคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับสังคมที่เกิดจากการกระทำของท่าน และใช้คอมพิวเตอร์โดยเคารพกฎระเบียบ กติกา และมีมารยาท

ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์นั้น นอกจากจะมีความเสี่ยงที่เกิดจากอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ เช่น การถูก hack ข้อมูล หรือ การขโมยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์แล้ว ยังมีความเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งที่จะเกิดขึ้นจากตัวผู้ใช้งานสังคมออนไลน์ คือ ความเสี่ยงที่จะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายจากการโพสต์ หรือ ส่งต่อข้อความในสื่อสังคมออนไลน์

ด้วยจุดเด่นของสื่อสังคมออนไลน์ที่สามารถมีความสะดวกและรวดเร็วในการเผยแพร่ และการรับข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้สื่อสังคมออนไลน์ถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารทั้งของภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

กรณีตัวอย่าง เช่น ในช่วงที่ประเทศไทยกำลังประสบกับอุทกภัยครั้งใหญ่ ประชาชนชาวไทยต่างก็ตื่นตัวในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำท่วมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์ เนื่องจากเป็นช่องทางที่มีข่าวสารครอบคลุมตั้งแต่การแจ้งพื้นที่เสี่ยง และพื้นที่ประสบอุทกภัย เส้นทางจราจร การแจ้งให้อพยพ การประสานงานเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย ไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและภาคส่วนต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาอุทกภัย แบบนาที่ ต่อหน้าที่ โดยที่ประชาชนไม่ต้องรอรับข้อมูลจากสื่อหลักอย่างโทรทัศน์ และวิทยุ ซึ่งอาจจะให้ข้อมูลได้ไม่รวดเร็วทันใจประชาชนผู้กำลังตื่นตัวกับภาวะวิกฤติ

อย่างไรก็ตามข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในสังคมออนไลน์ของประชาชนในช่วงอุทกภัยนั้นก็ไม่ได้มีเฉพาะข่าวจริงที่เชื่อถือได้เสมอไป แต่กลับปะปนไปด้วยข่าวเท็จ และข่าวลือ เนื่องจากผู้ใช้งานบางคนเมื่อได้รับข้อมูลที่หลั่งไหลผ่านหน้าเฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์แล้วก็ส่งต่อทันที โดยไม่ได้พิจารณาถึงแหล่งข่าว หรือความน่าเชื่อถือของข่าวสารนั้น ๆ บางคนก็พยายามก่ข่าวลือ และสร้างกระแสต่าง ๆ โดยการโพสต์รูปที่มีการตัดต่อและข้อความอันเป็นเท็จ หรือ ข้อความเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำท่วมที่เกินจริง หรือ ไม่ชัดเจนในรายละเอียด ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนและความตื่นตระหนกต่อประชาชนผู้ได้รับข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะด้วยความคึกคะนอง หรือ ด้วยการหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจก็ตาม เช่น ในทวิตเตอร์ของบางคนมีการโพสต์ข้อความว่า พบศพเด็ก หรือ เจองูพิษหรือจะเข็ลออกมาตามน้ำที่นั่นที่นี้ โพสต์ว่าให้รีบกักตุนสินค้าชนิดนั้นชนิดนี้ไว้เนื่องจากสินค้ากำลังจะขาดตลาด หรือ โพสต์ว่าสถานที่นั้นสถานที่นี้มีน้ำท่วมสูงไม่สามารถสัญจรผ่าน หรือ เข้าไปใช้บริการได้ แล้วมีการทวิตกันต่ออย่างแพร่หลาย

จากการสื่อสารดังกล่าวข้างต้น เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงที่มีการตรวจสอบจากประชาชนในพื้นที่ และจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ก็พบว่าสถานการณ์ยังปกติ และไม่มีเหตุการณ์ตามที่กล่าวอ้าง แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์บางคนยังขาดความรับผิดชอบต่อสังคม

ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาจากกรณีศึกษาข้างต้นจึงได้มีการกำหนดข้อบังคับทางกฎหมาย เพื่อกำกับดูแลการใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ซึ่งมีข้อกำหนดที่ควรรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ดังนี้

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

ประเด็นความสำคัญของการเรียนรู้เรื่อง อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เป็นข้อกำหนดอันดับแรก เนื่องเพราะเหตุว่า อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเป็นข้อตกลงระดับประเทศ มีผลผูกพันเกี่ยวข้องกับกฎหมายต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับถัดไป

ทั้งนี้ ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารได้ส่งผลให้ทุกคนในสังคมสามารถเป็นทั้งผู้รับสื่อและสร้างสรรค์สื่อในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ในโลกของสื่อสังคมออนไลน์ จะพบว่ามี ภาพ ข้อความ ข่าว หรือ Clip VDO ที่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมาก โดยที่ในบางครั้งผู้ใช้งานสื่อไม่ทันตระหนัก หรือ ผูกคิดได้ว่า ข้อความ ข่าว หรือ ภาพต่าง ๆ ที่ได้มีโพสต์ หรือ แชร์ ในสื่อสังคมออนไลน์นั้น อาจจะเป็นการละเมิดสิทธิเด็ก

นอกจากนี้ การเรียนรู้ถึงความสำคัญของ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก จะเป็นการช่วยให้ผู้ใช้สื่อได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของการสื่อสารที่ไม่ก่อให้เกิด การละเมิดสิทธิเด็ก เพราะเด็กและเยาวชนถือได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มี คุณค่าของประเทศชาติ และเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเปราะบาง ดังนั้นจึงควร ได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลเป็นพิเศษ

ความหมายของสิทธิ

สิทธิ คือ หลักเสรีภาพ หรือ การให้สิทธิ์ทางกฎหมาย สังคม หรือ จริยศาสตร์ นั่นคือ สิทธิเป็นกฎเชิงบรรทัดฐานพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งที่ประชาชนมี หรือ เป็นของ ประชาชนตามบางระบบกฎหมาย ขนบธรรมเนียมทางสังคม หรือ ทฤษฎีจริยศาสตร์ สิทธิมีความสำคัญยิ่งในสาขาวิชาดังกล่าว เช่น กฎหมายและจริยศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีความยุติธรรมและกรณีกรรม มักถือว่าสิทธิเป็นพื้นฐานของ อารยธรรม ถือว่าเป็นเสาหลักซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมและวัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งทางสังคมพบได้ในประวัติศาสตร์ของสิทธิแต่ละอย่าง และพัฒนาการของมัน ตามสารานุกรมปรัชญาสแตนฟอร์ด “สิทธิให้โครงสร้างแก่ ระบอบการปกครอง เนื้อหากฎหมาย ลักษณะของศีลธรรมซึ่งรับรู้ในปัจจุบัน”

ทั้งนี้ราชบัณฑิตได้ให้ความหมายของคำว่า สิทธิ ดังนี้ คำว่า สิทธิ (อ่านว่า สิด-ติ) โดยทั่วไปหมายถึง อำนาจอันชอบธรรม ในภาษากฎหมาย สิทธิ หมายถึง อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย คำว่า สิทธิ มีความหมายเหมือนคำว่า สิทธิ์ (อ่านว่า สิด) แต่ สิทธิ มักใช้ใน ภาษากฎหมาย หรือ ใช้ควบคู่กับคำอื่น เช่น สิทธิเสรีภาพ สิทธิและหน้าที่ ส่วนคำว่า สิทธิ์ ใช้ในภาษาทั่วไป เช่น สมาชิกของหมู่บ้านมีสิทธิ์ใช้สระว่ายน้ำ คนภายนอก ไม่มีสิทธิ์

รัฐธรรมนูญของทุกประเทศมักระบุว่าประชาชนมีสิทธิด้านใดบ้าง เช่น สิทธิในการเลือกนับถือศาสนา สิทธิในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน สิทธิส่วนบุคคล ในครอบครัว ผู้ใดจะละเมิดสิทธิของผู้อื่นมิได้ ข้อที่ทุกคนพึงตระหนัก คือ บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ หรือ ต่อศีลธรรมอันดีของสังคม

ความเป็นมาและพัฒนาของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

สิทธิเด็กได้รับการรับรองในรูปแบบต่าง ๆ โดยองค์การสหประชาชาติ มาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว และต่อมาได้พัฒนานำหลักการต่าง ๆ มารวบรวมไว้ เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในรูปของอนุสัญญา คือ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child = CRC) เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 1989/2532 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 2 กันยายน 1990/2533 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กมีหลักการที่สำคัญว่า “เด็กทุกคนมีสิทธิต่าง ๆ ติดตัวมา ตั้งแต่เกิด” และประเทศสมาชิกของอนุสัญญานับนี้ต้องดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้การปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมการใช้สิทธิของเด็กอย่างเต็มที่ และอย่างน้อย ต้องเป็นไปตามมาตรฐานของอนุสัญญาฯ ซึ่งได้รับการยอมรับทั่วโลกว่าข้อกำหนดต่าง ๆ ในอนุสัญญาฯ เป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการดูแลคุ้มครองเด็ก

ปัจจุบันอนุสัญญานับนี้มีภาคีสมาชิกถึง 195 ประเทศ คงเหลือเพียง 2 ประเทศเท่านั้นที่ยังไม่เข้าเป็นภาคีสมาชิกคือประเทศโซมาเลียและสหรัฐอเมริกา ในส่วนของประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญานี้เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 1992 และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยในฐานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 1992

คำว่า “เด็ก” ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในตราสารทางกฎหมาย ระหว่างประเทศต่าง ๆ ว่าหมายความว่าบุคคลทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กให้คำนิยาม “เด็ก” ไว้ในข้อ 1 ว่า “เพื่อความมุ่งประสงค์ของอนุสัญญานี้ เด็กหมายถึง มนุษย์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านั้นตามกฎหมายที่ใช้บังคับแก่เด็กนั้น”

จากคำนิยามดังกล่าวมนุษย์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี อยู่ในความหมายของคำว่าเด็กทั้งสิ้น เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะตามกฎหมายของประเทศที่ใช้อาศัยอยู่ในกรณีของประเทศไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 ว่าด้วยบุคคล มาตรา 19 กำหนดว่า บุคคลจะบรรลุนิติภาวะเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ แต่หากบุคคลนั้นได้ทำการสมรสก่อนอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ โดยผู้เยาว์ฝ่ายชายมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ และฝ่ายหญิงมีอายุ 15 ปีบริบูรณ์ ตามมาตรา 20 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บุคคลนั้นเป็นผู้บรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย ดังนั้นหากเด็กที่อายุยังไม่เกิน 18 ปี แต่ได้ทำการสมรสก่อน และเข้าเงื่อนไขตามกฎหมายที่ถือว่าเด็กนั้นพ้นจากสถานะความเป็นเด็กและบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย จะไม่อยู่ในความคุ้มครองของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กอีกต่อไป

อนุสัญญาฯ กำหนดพันธกรณีให้ประเทศภาคีสมาชิกคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยแยกเป็น ประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท

1. สิทธิในชีวิตและการอยู่รอด
2. สิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง
3. สิทธิในการพัฒนา
4. สิทธิในการมีส่วนร่วม

1. สิทธิในการมีชีวิตและการอยู่รอด

คือ สิทธิของเด็กที่คลอดออกมาแล้วจะต้องมีชีวิตอยู่รอดอย่างปลอดภัย อนุสัญญาฯ กำหนดว่ารัฐภาคีต้องรับรองว่าเด็กทุกคนมีสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด และรัฐภาคีต้องประกันอย่างเต็มที่เท่าที่จะทำได้ให้มีการอยู่รอดและมีการพัฒนาของเด็ก

เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการเลี้ยงดูไม่ว่าโดยบิดา มารดา ญาติพี่น้อง หรือ รัฐ เพื่อให้อยู่รอดและเจริญเติบโต และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีเพียงพอตาม ฐานะ ซึ่งหากครอบครัวไม่สามารถจะดำเนินการได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ รัฐ ต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือ

เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการบริการด้านสุขอนามัยให้พ้นจากโรคภัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กเสียชีวิต หรือ พิการ เช่น การมีสิทธิที่จะได้รับวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ การตรวจรักษาและการบริการด้านสาธารณสุขอื่น ๆ มีที่อยู่อาศัย ไม่ถูกทอดทิ้ง ให้เป็นเด็กเร่ร่อน สิทธิที่จะได้รับอาหารในปริมาณที่เพียงพอและสะอาด สิทธิที่จะมี ชื่อและสิทธิที่จะได้มีสัญชาติ

เรื่องการได้สัญชาติมีการเข้าใจว่าเด็กจะต้องได้รับสัญชาติของประเทศ ที่เด็กนั้นเกิด ซึ่งไม่ได้หมายความว่าความเช่นนั้นเสมอไป แต่หมายความว่าเด็กทุกคนต้อง ไม่เกิดมาเป็นผู้ไร้สัญชาติ รัฐภาคีจะต้องดำเนินการให้เด็กมีสัญชาติใดสัญชาติหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นสัญชาติของบิดา หรือ ของมารดา หรือ ของประเทศที่เด็กนั้นเกิดก็ตาม เพราะการเป็นเด็กที่ไร้สัญชาติจะมีผลกระทบต่อชีวิตของเด็กนั้นอย่างร้ายแรง และเป็นเวลายาวนาน บางประเทศไม่ให้สัญชาติของตนต่อเด็กที่เกิดจากบิดามารดา ชาวต่างประเทศ แม้ว่า จะเกิดในประเทศ แต่รัฐนั้นต้องจัดระบบการทำหลักฐาน การเกิดเพื่อให้เด็กนั้นมีสิทธิที่จะไปยืนยันสัญชาติของตนได้กับประเทศที่เด็กนั้น มีสิทธิ

ประเทศไทยก็จัดอยู่ในประเทศที่ไม่ให้สัญชาติไทยกับเด็กที่มีบิดา มารดา เป็นชาวต่างประเทศทั้งคู่ แม้ว่าจะเกิดในประเทศไทยก็ตาม แต่เด็กนั้นมีสิทธิได้รับ สัญชาติอื่นตามบิดา หรือ มารดา ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายของประเทศที่บิดา และ มารดาเด็กมีสัญชาติจะกำหนดไว้ และรัฐต้องจัดทำหลักฐานเพื่อให้เด็กนั้นได้รับ สัญชาติอื่น ๆ ตามบิดา หรือ มารดา ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของไทย เด็กที่เกิด จากบิดา หรือ มารดา ที่มีสัญชาติไทยไม่ว่าจะเกิดที่ใดในโลกมีสิทธิที่จะได้รับ สัญชาติไทยตามกฎหมายด้วย ซึ่งในกรณีดังกล่าวอนุสัญญาฯ ข้อ 7 ได้กำหนดไว้ว่า “เด็กจะได้รับการจดทะเบียนทันทีหลังเกิด และมีสิทธิที่จะมีชื่อนับแต่เกิด และสิทธิ ที่จะได้สัญชาติ และเท่าที่จะเป็นไปได้ สิทธิที่จะรู้จัก และได้รับการดูแลเลี้ยงดูจาก บิดามารดาของตน”

2. สิทธิในการได้รับการคุ้มครองปกป้อง

เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองในทุกรูปแบบที่จะเป็นอันตราย ต่อเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองจากการถูกทำร้ายทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทางเพศ ซึ่งรวมทั้งการล่วงละเมิดทางเพศกับ หรือ การแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ จากเด็ก เช่น การค้าประเวณีเด็ก การขายเด็ก การนำเด็กไปใช้ขอราน ไม่ว่า โดย บิดา มารดา ผู้ปกครองเด็ก หรือ โดยบุคคลอื่น

เด็กที่ลี้ภัยจากอันตรายเข้ามาในประเทศของรัฐภาคีจะต้องได้รับการ คุ้มครองและช่วยเหลือ เด็กพิการทั้งทางร่างกายและจิตใจมีสิทธิได้ใช้ชีวิตที่ดี อย่างมีศักดิ์ศรี และได้รับการส่งเสริมให้พึ่งพาตนเองกับมีส่วนร่วมในชุมชน เด็กมี สิทธิได้รับการคุ้มครองจากโรคร้ายต่าง ๆ ตามมาตรฐานสาธารณสุขที่ดีที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ จะต้องไม่มีเด็กคนไหนถูกตัดออกจากการได้รับบริการ สาธารณสุข เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากการใช้แรงงานโดยห้าม การใช้แรงงานเด็กที่อายุต่ำกว่าอายุขั้นต่ำที่ให้ทำงานได้

เด็กที่ตกเป็นผู้ต้องหาที่มีสิทธิหลายประการ คือ เด็กจะต้องไม่ถูกลงโทษด้วยความทารุณ โหดร้าย หรือ ไร้มนุษยธรรม และเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี จะต้องไม่ถูกลงโทษด้วยการประหารชีวิต หรือ ด้วยการจำคุกตลอดชีวิต โดยไม่มีโอกาสได้รับการปล่อยตัว เด็กที่ถูกจับกุม คမ်းขัง จะต้องถูกควบคุมตัว หรือ ชังแยกจากผู้ใหญ่ เพื่อป้องกันการเรียนรู้ถ่ายทอดพฤติกรรมจากผู้ต้องขัง หรือ นักโทษที่เป็นผู้ใหญ่ และเป็นการป้องกันมิให้เด็กถูกข่มเหง รังแก บังคับจิตใจ หรือ ตกอยู่ในอิทธิพลของผู้ต้องขังที่เป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้สถานคุมขังผู้ใหญ่อาจไม่เหมาะสมกับเด็ก และเด็กที่ถูกจับกุมควรมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย และด้านอื่นโดยเร็ว

นอกจากนั้นเด็กที่เป็นผู้ถูกกระทำจากการถูกทอดทิ้ง การหาประโยชน์โดยมิชอบ หรือ ทำร้ายและการล่วงละเมิด การทรมาน หรือ การลงโทษ โดยโหดร้ายทารุณ หรือ โดยไร้มนุษยธรรม มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพร่างกาย จิตใจ และให้กลับคืนสู่สังคมที่ดีอีกด้วย

3. สิทธิในการพัฒนาตนเองของเด็ก

เน้นทั้งด้านการพัฒนาทางร่างกายและสติปัญญา การพัฒนาทางด้านร่างกายอนุสัญญาฯ เน้นที่การเลี้ยงดูเด็กโดยพ่อแม่ หรือ ในบางกรณีโดยรัฐ และระบุแต่เด็กมีสิทธิที่จะมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่เพียงพอต่อการพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ศีลธรรม และทางสังคม เด็กมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุข และการตรวจรักษาเพื่อให้เด็กพ้นจากโรคร้ายที่ป้องกันรักษาได้ และไม่ใหโรคร้ายดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการของเด็ก

ประการที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษา อันเป็นพื้นฐานและมาตรการที่จำเป็นต่อการพัฒนาของเด็ก อนุสัญญาเน้นว่าเด็กมีสิทธิได้รับการศึกษา เพื่อให้เด็กได้พัฒนาบุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ และความสามารถทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็ก ให้เต็มศักยภาพของเด็กแต่ละคน ให้เด็กได้พัฒนาความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน เป็นการเตรียมเด็กให้มีชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความเข้าใจ สันติภาพ ความอดกลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมิตรภาพในหมู่มวลมนุษย ไม่แยกว่าเป็นกลุ่มใด

ในกรณีจำเป็นในด้านการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมนั้น รัฐต้องจัดให้เด็กทุกคนมีโอกาสที่เท่าเทียมกันตามความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก และรัฐต้องจัดมาตรการส่งเสริมให้เด็กมาเรียนโดยสม่ำเสมอ และลดจำนวนเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน อนุสัญญา ครอบคลุมถึงเด็กทุกคนที่อยู่ในเขตอำนาจของรัฐนั้น ไม่ว่าจะมิใช่สัญชาติใด ตามหลักการไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้น เด็กไม่ว่าจะมีสัญชาติใด และไม่ว่าการอยู่ในเขตอำนาจของรัฐนั้นจะมีสถานะที่ถูกกฎหมาย หรือ ไม่ก็ตาม ก็มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาภาคบังคับ และมีสิทธิที่จะได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันสำหรับการศึกษาที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ

4. สิทธิในการมีส่วนร่วม

สิทธิในการมีส่วนร่วมของเด็กในรูปแบบต่าง ๆ เป็นปัญหาสำคัญสำหรับประเทศทางตะวันออกที่มีแนวปฏิบัติในการไม่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นมากนัก อนุสัญญา เน้นถึงสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของเด็กโดยเสรีในทุกเรื่องที่มีผลกระทบต่อเด็ก และรัฐภาคีต้องดำเนินมาตรการให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ทั้งต้องให้น้ำหนักต่อความคิดเห็นนั้นตามควรแก่อายุและวุฒิภาวะของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการทางศาล และทางการบริการที่จะมีผลกระทบต่อเด็ก

เด็กต้องได้รับโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินการนั้นตาม กระบวนการที่กฎหมายกำหนด และสิทธิในการแสดงออกของเด็กรวมถึงอิสระ ในการแสวงหาได้รับ หรือ ส่งต่อข้อมูลและความคิดในทุกรูปแบบ และในสื่อ ทุกประเภท

เด็กมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธิในการ มีส่วนร่วมนี้รวมทั้งสิทธิของเด็กที่จะสมาคมกันโดยสงบ เด็กมีสิทธิที่จะเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร โดยเฉพาะที่มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมเด็กในด้านต่าง ๆ

จะเห็นว่ามาตรการต่าง ๆ และการคุ้มครองเด็กในด้านต่าง ๆ ที่แยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ 4 กลุ่มนั้น ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่มาตรการส่วนมากมี จุดมุ่งหมายในการคุ้มครองเด็กมากกว่า 1 ด้าน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น การให้ อาหารและที่อยู่อาศัย การเลี้ยงดูโดยบิดามารดา ก็เพื่อสิทธิในชีวิตและความอยู่รอด ของเด็ก แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นไปเพื่อพัฒนาการตามวัยของเด็กด้วย

ดังนั้น สำหรับผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ พี่ตระหนกเป็นอย่างยิ่งในการใช้สื่อ สังคมออนไลน์ คือ เด็ก พี่งจะได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแล ทั้งร่างกายและ จิตใจ ซึ่งในด้านจิตใจมีความสำคัญต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพราะในบางครั้งการสื่อสาร ในสื่อสังคมออนไลน์ โดยการโพสต์ หรือ แชร์ ภาพเด็กในลักษณะไม่พึงประสงค์ ผู้ใช้งานอาจดูเหมือนว่าเป็นเรื่องสนุกสนาน หากแต่แท้จริงแล้วเรื่องดังกล่าว อาจเป็นเรื่องที่มีผลต่อจิตใจของเด็ก หรือ ในบางครั้งการนำเสนอข่าวของ สื่อมวลชน มักที่จะปลั่งผลให้มีการเปิดเผยถิ่นที่อยู่อาศัยของเด็ก หรือ บุคคลใกล้ชิด เด็ก ซึ่งอาจจะมีผลต่อความปลอดภัยเด็ก ประเด็นตรงนี้จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในสื่อ สังคมออนไลน์ควรตระหนัก และให้ความสำคัญเพื่อที่เราจะได้สื่อสารอย่าง สร้างสรรค์ และไม่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเด็ก

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560

รัฐธรรมนูญ คือ กฎหมายสูงสุดของการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งหลายทั้งปวงในประเทศ ถ้ากฎหมายใดที่ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญกฎหมายนั้นถือว่าเป็นโมฆะใช้บังคับไม่ได้และโดยทั่วไปแล้วรัฐธรรมนูญจะบัญญัติหลักการที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการบริหารประเทศไว้ เช่น รูปของรัฐ การแบ่งอำนาจอธิปไตย สิทธิหน้าที่ของประชาชนและระเบียบแบบแผนของการปกครอง เป็นต้น

รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ได้ให้หลักประกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในหมวดที่ 3 โดยเฉพาะเสรีภาพด้านการสื่อสาร มาตราที่ 34 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ หรือ เสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือ เพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน

เสรีภาพทางวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง แต่การใช้เสรีภาพนั้นต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน และต้องเคารพและไม่ปิดกั้นความเห็นต่างของบุคคลอื่น”

จากบทบัญญัติในมาตรา 34 จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้ให้เสรีภาพแก่ทุกคนในการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของความสุจริต และไม่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ๆ และไม่ขัดต่อบทบัญญัติกฎหมายอื่น ๆ ที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ

ดังนั้นการกำกับดูแลการใช้สื่อในสังคมไทยค่อนข้างที่จะเปิดกว้าง และมีเสรีภาพ แต่เพื่อป้องกันปัญหาสื่อไปในทางที่ไม่เหมาะสมจึงมีการบัญญัติ ข้อกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการกำกับดูแลการใช้งานสื่อเพิ่มเติมดังนี้

พระราชบัญญัติการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2560

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มีบทบัญญัติ บางประการที่ไม่เหมาะสมต่อการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิด เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบการกระทำความผิดที่มีความซับซ้อน มากขึ้น

ตามพัฒนาการทางเทคโนโลยีซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และโดยที่มีการจัดตั้งกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีภารกิจในการกำหนด มาตรฐาน และมาตรการในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ รวมทั้งการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์ด้านความมั่นคงปลอดภัยของ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศสมควรปรับปรุงบทบัญญัติ ในส่วนที่เกี่ยวกับ ผู้รักษาการตามกฎหมายกำหนดฐานความผิดขึ้นใหม่ และแก้ไขเพิ่มเติมฐานความผิดเดิมรวมทั้งบทกำหนดโทษของความผิดดังกล่าว การปรับปรุงกระบวนการและหลักเกณฑ์ในการระงับการทำให้แพร่หลาย หรือ ลบข้อมูลคอมพิวเตอร์ตลอดจนกำหนดให้มีคณะกรรมการเปรียบเทียบซึ่งมีอำนาจ เปรียบเทียบความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับ คอมพิวเตอร์ พ.ศ.2560 และแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติ

สาระสำคัญที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ควรรู้ เพื่อจะได้ไม่กระทำความผิดตามข้อกำหนดข้างต้น ดังนี้

1. การฝากร้านใน Facebook , IG หรือ การส่ง E-mail ขายของ รวมไปถึง การส่งข้อความโฆษณาโดยไม่ได้รับความยินยอมให้ผู้รับสารปฏิเสธข้อมูลนั้น ได้ถือเป็นความผิดมีโทษปรับไม่เกิน 200,000 บาท

2. การแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น การกด Like หรือ การแชร์ข้อมูล ไม่ผิด ยกเว้นการกดไลค์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบัน เสี่ยงเข้าข่าย ความผิดมาตรา 112 หรือ มีความผิดร่วม หรือ หากแชร์ข้อมูลที่มีผลกระทบต่อ ผู้อื่นอาจเข้าข่ายความผิด โดยเฉพาะที่กระทบต่อบุคคลที่ 3

3. หากพบข้อมูลผิดกฎหมายอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ของเราแต่ไม่ใช่ สิ่งที่เจ้าของคอมพิวเตอร์กระทำเอง สามารถแจ้งไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ หากแจ้งแล้วลบข้อมูลออก เจ้าของก็จะไม่มีผิดตามกฎหมาย เช่นความเห็น ในเว็บไซต์ต่าง ๆ รวมไปถึงเฟซบุ๊ก ที่ให้แสดงความคิดเห็น หากพบว่าการแสดง ความเห็นที่ผิดกฎหมาย เมื่อแจ้งไปที่หน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อลบได้ทันที เจ้าของ ระบบเว็บไซต์จะไม่มีผิด

4. สำหรับผู้ดูแลสื่อสังคมออนไลน์ ที่เปิดให้มีการแสดงความคิดเห็น เมื่อพบ ข้อความที่ผิด เมื่อลบออกจากพื้นที่ที่ตนดูแลแล้ว จะถือเป็นผู้พ้นผิด

5. ไม่โพสต์สิ่งลามกอนาจาร ที่ทำให้เกิดการเผยแพร่สู่ประชาชนได้ รวมไปถึงการโพสต์เกี่ยวกับเด็ก เยาวชน ต้องปิดบังใบหน้า ยกเว้นเมื่อเป็นการเชิดชู ชื่นชม อย่างเป็นเกียรติ

6. การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เสียชีวิต ต้องไม่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียง หรือ ถูกดูหมิ่น เกลียดชัง ญาติสามารถฟ้องร้องได้ตามกฎหมาย

7. การนำเสนอข้อมูลไม่มีมูลความจริง หรือ ตัดต่อข้อมูลแล้วนำไปเผยแพร่ ในสื่อสังคมออนไลน์ ถือว่าเป็นความผิด มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 2 แสนบาท

8. ไม่ทำการละเมิดลิขสิทธิ์ผู้ใด ไม่ว่าจะข้อความ เพลง รูปภาพ หรือ วิดีโอ

9. ส่งรูปภาพแชร์ของผู้อื่น เช่น สวัสดิ์ อวยพร ไม่ผิด ถ้าไม่เอาภาพไปใช้ในเชิงพาณิชย์เพื่อหารายได้

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558

พระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมนั้นมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองผู้สร้างสรรค์ผลงานทุกประเภทที่เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ต เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อที่เปลี่ยนแปลงไปของทั้งผู้สร้างสรรค์ผลงาน และผู้จ้องที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากงานนั้นซึ่งในพ.ร.บ. ลิขสิทธิ์เดิม ไม่ได้ระบุโทษชัดเจนสำหรับพฤติกรรมความผิดการละเมิดทางอินเทอร์เน็ต แต่ใน พ.ร.บ. นี้ กำหนดโทษไว้อย่างชัดเจน

จากกรณีที่ผู้ใช้งานโซเชียลเน็ตเวิร์ก นำภาพ หรือ วิดีโอ ที่ได้จากการค้นหาใน Google หรือ บริการเว็บไซต์ค้นหาอื่น ๆ แล้วนำมาตัดชื่อเครดิตออกเพื่อแอบอ้างว่า เป็นผลงานของตนเอง หรือ นำภาพ หรือ คลิปวิดีโอ ไปใช้ในทางการค้า กฎหมายฉบับนี้จะครอบคลุมมากขึ้น ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์สามารถฟ้องร้อง

ผู้แอบอ้างได้ หากผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นบุคคลธรรมดา นำภาพไปโพสต์ต่อ โดยยังให้เครดิตเจ้าของภาพถือว่าไม่มีความผิด แต่หากเป็นนิติบุคคลอาจจะมีความผิดข้อหาละเมิดลิขสิทธิ์ จึงควรขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนจะนำภาพไปใช้สำหรับประเด็นหลักในพระราชบัญญัติดังกล่าวมีดังนี้

1. การคุ้มครองข้อมูลการบริหารสิทธิเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่งานอันมีลิขสิทธิ์ และคุ้มครองสิทธิในข้อมูลที่เจ้าของลิขสิทธิ์ที่ใช้บริหารจัดการสิทธิของตน ไม่ให้คนอื่นมาลบ หรือ เปลี่ยนแปลงโดยไม่ชอบ เช่น การลบข้อมูลเกี่ยวกับชื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ ชื่อผู้สร้างสรรค์ ชื่อนักแสดง เป็นต้น โดยหากบุคคลใด ลบ หรือ เปลี่ยนแปลง ข้อมูลดังกล่าว ถือว่ามีความผิดฐานละเมิดข้อมูลการบริหารสิทธิ

2. คุ้มครองมาตรการทางเทคโนโลยีที่เจ้าของลิขสิทธิ์นำมาใช้ป้องกันงานอันมีลิขสิทธิ์ของตน เพื่อป้องกันการทำซ้ำ หรือ การเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ เช่น พาสเวิร์ด ที่เจ้าของลิขสิทธิ์นำมาใช้ในการควบคุมการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ของตนที่อยู่บนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยหากบุคคลใดทำลายมาตรการทางเทคโนโลยีดังกล่าว โดยเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ยินยอมถือว่ามีความผิดฐานละเมิดมาตรการทางเทคโนโลยี

3. กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ การทำซ้ำชั่วคราวเพื่อกำหนดให้ชัดเจนว่าการทำซ้ำชั่วคราว โดยความจำเป็นของเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียกดูงานอันมีลิขสิทธิ์ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เนื่องจากการดูภาพยนตร์ หรือ ฟังเพลงจากเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องคอมพิวเตอร์จำเป็นต้องมีการทำซ้ำ งานเพลง หรือ ภาพยนตร์ดังกล่าวไว้ในหน่วยความจำ (RAM) ทุกครั้ง

4. กำหนดข้อจำกัดความรับผิดชอบของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) เพื่อให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต เช่น เจ้าของเว็บไซต์ Youtube ไม่ต้องเสี่ยงต่อการถูกฟ้องละเมิดลิขสิทธิ์ โดยหากเจ้าของลิขสิทธิ์ร้องขอให้ศาลสั่งให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเอาไฟล์ละเมิดลิขสิทธิ์ออกจากเว็บไซต์ และแสดงหลักฐานต่าง ๆ ต่อศาลอย่างเพียงพอ เมื่อศาลได้มีคำสั่งให้เอาไฟล์ละเมิดออกจากเว็บไซต์แล้ว และเจ้าของเว็บไซต์ดำเนินการตามคำสั่งศาล เจ้าของเว็บไซต์ไม่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการกระทำที่อ้างว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าว

5. เพิ่มข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์กรณีการจำหน่ายต้นฉบับ หรือ สำเนา งานอันมีลิขสิทธิ์ โดยกำหนดให้การขายงานอันมีลิขสิทธิ์มือสองสามารถทำได้โดยไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่น การขายภาพเขียน หนังสือ ซีดีเพลง ซีดีภาพยนตร์ เป็นต้น แต่ต้องไม่ขัดกับกฎหมายว่าด้วยภาพยนตร์และวีดิทัศน์

6. เพิ่มเติมเรื่องสิทธิทางศีลธรรมของนักแสดง (Moral Right) เพื่อเพิ่มสิทธิให้นักแสดงมีสิทธิทางศีลธรรมเท่าเทียมกับผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ โดยนักแสดงมีสิทธิระบุชื่อตนในการแสดงที่ตนได้แสดง และห้ามไม่ให้บุคคลใดกระทำการการแสดงของตนจนทำให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียง หรือ เกียรติคุณ

7. เพิ่มบทบัญญัติเรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษ โดยกำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ หรือ สิทธิของนักแสดงจ่ายค่าเสียหายเพิ่มขึ้นไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหาย ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าการกระทำโดยจงใจ หรือ มีเจตนาให้งานอันมีลิขสิทธิ์ หรือ สิทธิของนักแสดงสามารถเข้าถึงโดยสาธารณชนได้อย่างแพร่หลาย

8. กำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งริบหรือ ทำลายสิ่งที่ได้ใช้ในการกระทำละเมิด และสิ่งที่ได้ทำขึ้น หรือ นำเข้ามาในราชอาณาจักรอันเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หรือ สิทธิของนักแสดง

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522

ข้อกำหนดอีกข้อหนึ่งที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ ควรรับรู้คือ พ.ร.บ.คุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 โดยเฉพาะด้านการโฆษณา เนื่องจากในปัจจุบันนี้ มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการจำหน่าย และโฆษณาสินค้ากันมากมาย ดังนั้น เพื่อให้ผู้ใช้สื่อออนไลน์ไม่ตกเป็นเหยื่อ หรือ ได้รับความเสียหายจากการซื้อสินค้า หรือ บริการในสื่อสังคมออนไลน์ ผู้ใช้สื่อควรที่จะรู้ว่าตนเองได้รับปกป้องคุ้มครองสิทธิอย่างไร

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 22 บัญญัติว่า

การโฆษณาจะต้องไม่ใช่ข้อความที่เป็นการไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค หรือ ใช้ข้อความที่อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมเป็นส่วนรวม ทั้งนี้ไม่ว่าข้อความดังกล่าวนั้นจะเป็นข้อความที่เกี่ยวกับแหล่งกำเนิด สภาพ คุณภาพ หรือ ลักษณะของสินค้า หรือ บริการ ตลอดจนการส่งมอบ การจัดหา หรือ การใช้สินค้า หรือ บริการ

ลักษณะของข้อความในโฆษณาที่อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิผู้บริโภค

ลักษณะที่ 1 ข้อความที่เป็นเท็จหรือเกินความจริง

ลักษณะที่ 2 ข้อความที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในสาระสำคัญเกี่ยวกับสินค้า หรือ บริการไม่ว่าจะกระทำโดยใช้ หรือ อ้างอิงรายงานทางวิชาการ สถิติ หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันไม่เป็นความจริงหรือเกินความจริง หรือ ไม่ก็ตาม

ลักษณะที่ 3 ข้อความที่เป็นการสนับสนุนโดยตรง หรือ โดยอ้อมให้มีการกระทำผิดกฎหมาย

ลักษณะที่ 4 ข้อความที่จะทำให้เกิดความแตกแยก หรือ เสื่อมเสีย
ความสามัคคีในหมู่ประชาชน

ลักษณะที่ 5 ข้อความอย่างอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การโฆษณาเกี่ยวกับการจัดให้มีการลด แจก แถมของรางวัลของ
ผู้ประกอบการธุรกิจ คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณามีการออกข้อกำหนดหลักเกณฑ์
ที่ผู้ประกอบการธุรกิจต้องปฏิบัติตาม

การโฆษณาที่มีการใช้ข้อความโฆษณาที่ คณะกรรมการเห็นว่า เป็นการ
ฝ่าฝืน คือ “ตั้งแต่วันนี้ หรือ จนกว่าสินค้าจะหมด” เนื่องจากข้อความดังกล่าว
ไม่ถือว่าเป็นระยะเวลาเริ่มต้น หรือ สิ้นสุดในการจัดให้มีของแถม และการจะยก
ข้อความดังกล่าวขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการที่จะยกเว้นความผิดของผู้ประกอบ-
ธุรกิจไม่ได้เช่นกัน

ตัวอย่างเช่น การโฆษณารถยนต์ยี่ห้อหนึ่ง โดยจัดให้มีการเสี่ยงโชค เพื่อ
รับรางวัล คือ รถยนต์ บัตรกำนัลและของอื่น ๆ อีกมากมาย แต่บริษัทไม่กำหนดวัน
เริ่มต้นและสิ้นสุดของการเสี่ยงโชคในการประกอบกิจการค้า และไม่ได้รับอนุญาต
จากเจ้าพนักงานกฎหมายว่าด้วยการพนัน ถือว่าเป็นการโฆษณาที่ไม่เป็นธรรมกับ
ผู้บริโภค

การโฆษณาที่มีข้อความโฆษณาสินค้า หรือ บริการ รวมทั้งเครื่องหมาย
การค้า หรือ เครื่องหมายอื่น ๆ ของผู้ประกอบการธุรกิจ ที่รวมอยู่กับข้อความที่
ถวายพระพร หรือ ข้อความอย่างอื่นที่อ้างอิงเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี
รัชทายาท หรือ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณา
ได้มีการออกกฎกระทรวงห้ามไม่ให้ผู้ประกอบการธุรกิจดำเนินการตามข้อกำหนด
ดังกล่าว

แต่ผู้ประกอบการธุรกิจสามารถที่จะระบุชื่อของผู้ประกอบการธุรกิจ หรือ ผู้ประพันธ์ข้อความ ดังกล่าวได้

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 ยังได้กำหนด สิทธิของผู้บริโภค ดังนี้

1. สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้อง และ เพียงพอเกี่ยวกับสินค้า หรือ บริการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการโฆษณา หรือ การแสดง ฉลากตามความเป็นจริง และปราศจากพิษภัยแก่ผู้บริโภค รวมตลอดถึงสิทธิที่จะได้ รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า หรือ บริการอย่างถูกต้อง เพียงพอที่จะไม่หลงผิด ในการซื้อสินค้า หรือ รับบริการโดยไม่เป็นธรรม

2. สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้า หรือ บริการ

3. สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้า หรือ บริการ ได้แก่ สิทธิ ที่จะได้รับสินค้า หรือ บริการที่ปลอดภัย มีสภาพและคุณภาพได้มาตรฐานเหมาะสม แก่การใช้ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย หรือ ทรัพย์สิน ในกรณีใช้ตาม คำแนะนำ หรือ ระมัดระวังตามสภาพของสินค้า หรือ บริการนั้นแล้ว

4. สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา

5. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย ได้แก่ สิทธิที่จะได้ รับการคุ้มครองและชดเชยค่าเสียหายเมื่อมีการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคตามข้อ (1)-(4) ดังกล่าว

ทั้งหากผู้บริโภคไม่ได้รับความเป็นธรรม จากการโฆษณาที่เกินความจริง ผู้บริโภคสามารถร้องเรียนได้ที่ สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สายด่วน 1166

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546

นอกจากข้อกำหนดกฎหมายต่าง ๆ ข้างต้นสิ่งหนึ่งที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ควรตระหนัก คือ ควรใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์และไม่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนเพราะถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เปราะบาง ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลเป็นพิเศษ

การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบันมีการถ่ายภาพ และคลิปของเด็กแล้วนำไปเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นจำนวนมาก หลายคนอาจโพสต์หรือ แชร์คลิปเด็กเพราะความน่ารัก น่าเอ็นดู แต่การกระทำเหล่านี้กลับกลายเป็นการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของเด็ก และเป็นการกระทำที่เข้าข่ายที่ผิดกฎหมาย

สำหรับประเทศไทย มีกฎหมายตาม พ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้องกับเด็กมากกว่า 200 ฉบับ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ พ.ร.บ.คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ที่นำหลักตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กมาบัญญัติไว้ในกฎหมาย โดยเฉพาะมาตรา 27 ที่บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือ เผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือ สื่อสารสนเทศประเภทใด ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือ ผู้ปกครอง โดยเจตนาที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือ สิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือ เพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเอง หรือ ผู้อื่นโดยมิชอบ”

สำหรับข้อควรระวังเกี่ยวกับนำเสนอภาพเด็กและเยาวชน ในสื่อสังคมออนไลน์ มีดังนี้

1. เพิ่มความเห็นอกเห็นใจ เอาใจใส่ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ก่อนที่จะโพสต์ภาพคลิปเด็ก อย่าคิดว่าแค่ว่า ๆ เพราะเด็กอาจจะไม่เข้าใจ ไม่ตกลง หรือ อาจก็ไม่ควรนำไปเผยแพร่ ส่งต่อ หรือ โพสต์ลงสื่อสังคมออนไลน์

2. อย่าโพสต์คลิปและภาพเด็กลงสื่อสังคมออนไลน์อยู่ตลอดเวลา เพราะเด็กจะขาดความเป็นส่วนตัว และมีฉ้อฉลสามารถเข้าถึงตัวได้

3. พ่อแม่ควรทำหน้าที่พ่อแม่ ไม่ใช่เป็นสื่อถ่ายคลิปเวลาที่เด็กร้องไห้ และต้องการคนปลอบใจ

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลควรมีมาตรการในการดูแลที่จริงจัง เช่น กสทช. หน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลวิชาชีพพ่อนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก เช่น ครู หรือ เจ้าหน้าที่สถานสงเคราะห์

ในส่วนของสาระสำคัญ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ดังนี้

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พุทธศักราช 2546 เป็นกฎหมายที่มุ่งให้ความคุ้มครองแก่เด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงการสงเคราะห์ การคุ้มครองสวัสดิภาพ การพัฒนาและฟื้นฟู ทั้งนี้โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ และเนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กที่ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน สาระสำคัญและรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็ก ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน สมควรกำหนดขั้นตอนและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติต่อเด็กให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เด็กได้รับการอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และมีพัฒนาการที่เหมาะสม อันเป็นการส่งเสริม

ความมั่นคงของสถาบันครอบครัว รวมทั้งป้องกันมิให้เด็กถูกทารุณกรรมตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ หรือ ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม และสมควรปรับปรุงวิธีการส่งเสริมความร่วมมือในการคุ้มครองเด็กระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ในส่วนของบทนิยามได้กำหนดความหมายของ “เด็ก” ว่าหมายถึง บุคคล ซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส นอกจากนี้ยังได้จำแนกประเภทของเด็กออกเป็น เด็กเร่ร่อน , เด็กกำพร้า , เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก , เด็กพิการ , เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด , และนักเรียน

ข้อมูลร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กฯ มีสาระสำคัญดังนี้

หมวด 1 คณะกรรมการคุ้มครองเด็ก

กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติขึ้น มีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญ คือ การเสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบาย แผนงานงบประมาณ และมาตรการในการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็กรวมถึงการให้คำปรึกษา แนะนำ และประสานงานแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานด้านการศึกษา การสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็ก นอกจากนี้ยังมีอำนาจตรวจสอบสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ สถานพัฒนาและฟื้นฟู สถานพินิจ หรือ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็กทั้งของรัฐและเอกชน

นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด เพื่อกระจายการดูแลให้ไปอย่างทั่วถึง โดยมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญ คือ เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับ นโยบาย แผนงาน งบประมาณและมาตรการในการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็ก การให้คำปรึกษา แนะนำ และประสานงานกับ หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง การติดตาม ประเมินผลและตรวจสอบ การดำเนินงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์และส่งเสริมความประพฤติเด็กแล้วรายงาน ผลต่อคณะกรรมการ

หมวด 2 การปฏิบัติต่อเด็ก

การปฏิบัติต่อเด็กไม่ว่าในกรณีใดต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก เป็นสำคัญ และไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม และในพ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการปฏิบัติต่อเด็ก โดยสรุปสาระสำคัญดังนี้

- ผู้ปกครองต้องให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และพัฒนา เด็กที่อยู่ในความปกครองตามสมควรแก่ชนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม แห่งท้องถิ่นรวมถึงการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กมิให้เกิดอันตรายแก่กาย หรือ จิตใจ และผู้ปกครองต้องไม่ทอดทิ้ง หรือ ละทิ้งเด็กไว้หรือละเลยไม่ดูแลเด็ก
- ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่พ.ร.บ. ฉบับนี้กำหนดมีหน้าที่คุ้มครอง สวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ รวมถึงดูแลตรวจสอบสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนี้ยังกำหนดมาตรการต่าง ๆ ที่สำคัญเพื่อคุ้มครองเด็กทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ชื่อเสียงหรือสิทธิประโยชน์อื่นของเด็ก เช่น ห้ามบุคคลใดกระทำการอันเป็นการทารุณกรรมเด็ก ห้ามบุคคลใดบังคับ ชูเชิญ ส่งเสริม หรือ ยินยอมให้เด็กประพฤติตนไม่สมควร หรือ เสี่ยงต่อการกระทำผิดในด้านต่าง ๆ เป็นต้น และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตาม พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวนี้ จึงได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจและหน้าที่พิเศษบางประการ เช่น อำนาจในการตรวจค้นสถานที่ที่มีหนังสือเรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำ , เรียกให้ส่งเอกสารหรือหลักฐานต่าง ๆ เป็นต้น

หมวด 3 การสงเคราะห์เด็ก

ในหมวดนี้ได้กำหนดลักษณะของเด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์ไว้และกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการสงเคราะห์เด็ก โดยการสงเคราะห์ในเบื้องต้นเป็นการกำหนดสถานที่อยู่ของเด็กซึ่งต้องพิจารณาตามความเหมาะสมเพื่อให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ พัฒนาและฟื้นฟูต่อไป โดยต้องมีการสืบเสาะและพินิจเกี่ยวกับตัวเด็กและครอบครัวเพื่อหาวิธีการสงเคราะห์ หรือ คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

หมวด 4 การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

กำหนดลักษณะของเด็กที่พึงได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ โดยในกรณีที่มีการกระทำทารุณกรรมต่อเด็กให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจแยกตัวเด็กจากครอบครัว และต้องรีบจัดให้มีการตรวจรักษาทางร่างกายและจิตใจ หลังจากนั้นต้องจัดให้เด็กอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อหาวิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กต่อไป ส่วนในกรณีที่พบเห็นเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด เจ้าหน้าที่ต้องดำเนินการหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็กและครอบครัว ถ้าเห็นว่าเด็กจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ หรือเห็นว่าจำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์เจ้าหน้าที่ก็ต้องดำเนินการจัดให้มีการคุ้มครองสวัสดิภาพ หรือ การสงเคราะห์ต่อไป ในกรณีที่มอบตัวเด็กให้แก่ผู้ปกครองหรือ บุคคลที่ยินยอมรับเด็กไปปกครองดูแลอาจมีการแต่งตั้งผู้คุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็ก และอาจมีการวางข้อกำหนดเพื่อป้องกันมิให้เด็กมีความประพฤติเสียหาย หรือ เสี่ยงต่อการกระทำผิด

หมวด 5 ผู้คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการแต่งตั้งผู้คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กเพื่อกำกับดูแลเด็ก โดยอาจแต่งตั้งจากพนักงานเจ้าหน้าที่ นักสังคมสงเคราะห์ หรือ บุคคลที่สมัครใจและมีความเหมาะสม นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดห้ามมิให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเปิดเผยภาพ หรือ ข้อมูลใด ๆ เกี่ยวกับเด็ก หรือ ผู้ปกครองในลักษณะที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่เด็ก หรือ ผู้ปกครอง

หมวด 6 สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครอง สวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู

กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู และให้เจ้าหน้าที่ที่กำหนดไว้ทำหน้าที่กำกับดูแลและส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของสถานที่ดังกล่าว นอกจากนี้ยังต้องมีผู้ปกครองสวัสดิภาพเป็นผู้ปกครองดูแลและบังคับบัญชา ซึ่งได้มีการกำหนดเกี่ยวกับอำนาจและหน้าที่ของผู้ปกครองสวัสดิภาพ ของสถานแรกรับ , ผู้ปกครองสวัสดิภาพของสถานสงเคราะห์ , ผู้ปกครองสวัสดิภาพ ของสถานคุ้มครองสวัสดิภาพและผู้ปกครองสวัสดิภาพของสถานพัฒนาและฟื้นฟู โดยมุ่งเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลาง

หมวด 7 การส่งเสริมความประพฤตินักเรียนและนักศึกษา

โรงเรียนและสถานศึกษาต้องจัดให้มีระบบงาน และกิจกรรมในการ แนะแนวให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษาและผู้ปกครองเพื่อส่งเสริม ความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความปลอดภัยแก่นักเรียน และนักศึกษา และยังให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมความ ประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา เช่น การสอบถามครู อาจารย์เกี่ยวกับความ ประพฤติของเด็ก , แนะนำ หรือ ตักเตือนผู้ปกครองเกี่ยวกับการดูแลเด็ก และสอดส่อง ดูแลพฤติกรรมของบุคคล หรือ แหล่งชักจูงเด็กให้ประพฤติในทางมิชอบ เป็นต้น

หมวด 8 กองทุนคุ้มครองเด็ก

ให้จัดตั้งกองทุนคุ้มครองเด็ก เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการสงเคราะห์ คุ้มครอง สวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็ก โดยมีคณะกรรมการบริหารกองทุนเป็น ผู้บริหารจัดการกองทุน นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการติดตามและ

ประเมินผลการดำเนินงานของกองทุน ทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของกองทุน แล้วรายงานผลการปฏิบัติงานพร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการ

หมวด 9 บทกำหนดโทษ

กำหนดโทษทางอาญาแก่บุคคลผู้กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติต่าง ๆ ตามที่พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้กฎหมายฉบับนี้ใช้บังคับได้จริงและบรรลุผลตามความมุ่งหมายนั่นเอง

จากพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กฯ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้กำหนดกรอบ หรือ แนวทางการคุ้มครองดูแลเด็กตั้งแต่การปฏิบัติต่อเด็ก การคุ้มครองเด็ก การจัดหาสถานที่ดูแลเด็กเมื่อเด็กได้รับการละเมิด หรือ อยู่ในสถานะที่ไม่ปลอดภัย รวมถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดูแลคุ้มครองเด็ก

อย่างไรก็ดี ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ได้ส่งผลให้ในทุกวันนี้ทุกคนในสังคมสามารถเป็นทั้งผู้รับสื่อและสร้างสรรค์สื่อในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ในโลกของสื่อสังคมออนไลน์ จะพบว่า มี ภาพ ข้อความ ข่าว หรือ Clip VDO ที่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมาก โดยที่ในบางครั้งผู้ใช้งานสื่อมิได้ทันตระหนัก หรือ ฉลาดคิดว่า ข้อความ ข่าว หรือ ภาพต่าง ๆ ที่ได้มีโพสต์ หรือ แชร์ ในสื่อสังคมออนไลน์นั้น อาจจะเป็นการละเมิดสิทธิเด็ก

ดังนั้นแล้ว นอกจากความรู้ ความเข้าใจ ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กฯ ข้างต้น ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ก็เป็นอีกหนึ่งความรู้ที่จะทำให้ผู้อ่านได้มีความระมัดระวัง และตระหนักถึงความสำคัญ ของการสื่อสารที่ไม่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเด็ก

กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

กรณีที่ 1 เด็กชายวัย 13 ปีเล่นน้ำในบ่อดินจมน้ำดับ

เมื่อเวลา 17.00 น. วันที่ 3 เม.ย. ร.ต.ท.ประทีน ไชยรงค์ พนักงานสอบสวน สภ.เมืองพิษณุโลก รับแจ้งมีเด็กจมน้ำเสียชีวิตบริเวณบ่อดินใกล้เคียงหมูบ้าน บัวสีเงิน หมู่ 2 ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก หลังรับแจ้งจึงพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ หน่วยกู้ภัยข่าวภาพ และแพทย์เวรโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยนเรศวรชุดไปตรวจสอบสวนที่เกิดเหตุเป็นพื้นที่กำลังก่อสร้างบ้านจัดสรร มีบ่อดินขนาดใหญ่ที่มีน้ำขังอยู่ลึกลงไปประมาณ 10 เมตร

พบศพผู้เสียชีวิตเป็นเด็กผู้ชายจำนวน 1 ราย ทราบชื่อ คือ ด.ช.ศุภชัย ธรรมานุกัตน์ อายุ 13 ปี อยู่บ้านเลขที่ 16/155 ถ.บรมไตรโลกนารถ 2 ต.ในเมือง อ.เมืองพิษณุโลก และกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนวัดจันทร์ตะวันออก ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2 สภาพศพนุ่งกางเกงยีนส์สีดำ ไม่สวมเสื้อ ตามเนื้อตัวเริ่มซีดขาว และแข็งที่อ คาคว่าเสียชีวิตมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ชั่วโมง ใกล้กันพบเสื้อคอกลมแขนสั้นสีเทา รองเท้า นาฬิกา กระเป๋าตังค์ และสร้อยพระ ของผู้เสียชีวิตวางอยู่ด้านบ่อ

ภาพจาก www.sanook.com

เวลาต่อมา นางกัลยา เกตุนาวา อายุ 32 ปี มารดาของผู้เสียชีวิต เดินทาง มาดูศพ ด.ช.ศุภชัย ซึ่งเป็นบุตรชายที่จุดเกิดเหตุ พร้อมให้การตั้งน้ำตานองหน้า ว่าเมื่อเวลา 14.00 น.ของวันนี้ ตนเองได้ซื้อรถจักรยานยนต์ไปส่งบุตรชายเพื่อเล่นเกม ที่ร้านเกมอินเทอร์เน็ตแห่งหนึ่ง จนกระทั่งมาทราบว่าเป็นรถจักรยานยนต์ มาเล่นน้ำที่บ่อดินกับเพื่อนอีก 2 คน คือ ด.ช.วรพงษ์ คุ่มภักดิ์ และด.ช.พุดมินันท์ เพชรหล้า ซึ่งเป็นเพื่อนที่เรียนโรงเรียนเดียวกัน แต่บุตรชายของตนว่ายน้ำไม่ค่อย แข็งประกอบกับบ่อดินมีลักษณะลาดชันและลึกมากจึงทำให้จมน้ำเสียชีวิต ดังกล่าว ส่วนเพื่อนอีกสองคนที่มาด้วยกันก็จมน้ำเช่นกัน แต่ก็พยายามช่วยเหลือ ตัวเอง และตะเกียกตะกายขึ้นมาด้านข้างบ่อได้ จนรอดชีวิตหวุดหวิด

เบื้องต้น ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจจะส่งศพของผู้เสียชีวิตไปไว้ที่สถาบันนิติเวช โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อทำการผ่าชันสูตรพลิกศพอีกครั้ง ก่อนจะมอบ ให้ญาติรับศพเพื่อนำกลับไปบำเพ็ญกุศลตามพิธีทางศาสนาต่อไป

จากข่าวดังกล่าว เป็นกรณีข่าวเด็กชายวัย 13 ปี จมน้ำเสียชีวิต ที่จังหวัด พิษณุโลก เมื่อเดือนเมษายน 2557 ต่อมาพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ได้เล่าให้พ่อแม่ ผู้ตายฟังว่าผู้ตายถูกทำร้าย และโยนลงน้ำจนเสียชีวิตเมื่อมีการชันสูตรพบว่า สภาพศพมีร่องรอยถูกทำร้ายก่อนเสียชีวิตทำให้พ่อแม่ของผู้ตายร้องเรียน เพื่อขอความเป็นธรรมให้ติดตามจับคนร้ายมาลงโทษ **คดีดังกล่าวมีการจัดแถลงข่าว และนำตัวพยานซึ่งเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี มาร่วมแถลงข่าว** ทีมงานให้เด็ก สวมหมวกไหม้เพื่ออำพรางใบหน้า แต่ภาพ (ซึ่งแสดงรูปพรรณสัณฐาน) ของเด็ก ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนทุกแขนง เสียงของเด็กขณะที่ให้สัมภาษณ์ก็ถูกเผยแพร่ ออกไปผ่านสื่อโทรทัศน์ และถูกเผยแพร่ซ้ำผ่านเว็บไซต์ต่าง ๆ ย่อมมีโอกาสที่เด็ก จะถูกจดจำได้ การกระทำดังกล่าวนอกจากนำมาซึ่งการเปิดเผยตัวตนของเด็ก ทางอ้อมแล้ว ยังอาจจะนำอันตรายมาสู่ตัวเด็กและครอบครัวได้อีกด้วย

นอกจากนี้ ในบางครั้งสื่อมวลชนได้ปิดบังข้อมูลส่วนตัวของเด็กไม่ว่าจะเป็น ชื่อ นามสกุล สถานศึกษา ฯลฯ แต่อาจหลงลืมในการเปิดเผยบุคคลแวดล้อม หรือ สภาพแวดล้อมบางอย่างเช่น ชื่อ-นามสกุล หรือ รูปร่างหน้าตาของบิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติสนิท บางครั้งเปิดเผยเลขที่บ้านถิ่นฐานที่อยู่ ฯลฯ ซึ่งการเปิดเผยลักษณะดังกล่าวก็สามารถนำมาซึ่งการล่วงรู้ตัวตนของเด็กได้เช่นกัน

การกระทำของนักข่าวและสื่อมวลชนข้างต้นเป็นการกระทำที่ผิดและขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ประเทศภาคีดำเนินการคุ้มครองสิทธิของเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก มาตรา 16 บัญญัติว่า

“เด็กมีสิทธิในการรักษาความเป็นส่วนตัว ทั้งนี้ กฎหมายจะต้องปกป้องคุ้มครองเด็ก ๆ จากการถูกทำร้ายจากการเปิดเผยชื่อ ครอบครัว และข้อมูลทางบ้าน”

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กได้ให้สิทธิแก่เด็กในการที่จะได้รับการปกป้องและคุ้มครองจากนักข่าว และสื่อมวลชนในการที่จะไม่ต้องถูกเปิดเผยชื่อ ครอบครัว และข้อมูลทางบ้าน และในกรณีที่เด็กเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายอายุย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมาย และการปฏิบัติต่อเด็กโดยเคารพสิทธิของเด็กในการบวนการยุติธรรม เช่น การไม่ถูกนำตัวมาแถลงข่าว หรือ การมีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กเข้าร่วมในการสอบสวนเด็ก เป็นต้น ดังนั้น การที่นักข่าวและสื่อมวลชนข่าวดังกล่าวในสื่อต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ถึงแม้จะมีการปกปิดใบหน้าของเด็กไว้ แต่ก็มี การสัมภาษณ์โดยใช้น้ำเสียงที่แท้จริงของเด็ก รวมถึงเปิดเผยข้อมูลแวดล้อมของเด็กที่เป็นผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นการเปิดเผยอัตลักษณ์ และตัวตนของเด็กในสังคมได้

นอกจากเป็นความผิดอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก กรณีดังกล่าวอาจจะเป็น การกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 มาตรา 27 บัญญัติ ว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือ เผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือ สื่อสารสนเทศ ประเภทใด ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือ ผู้ปกครอง โดยเจตนาที่จะทำให้ เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือ สิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือ เพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเอง หรือ ผู้อื่นโดยมิชอบ”

ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายนี้ต้องการปกป้องคุ้มครองสิทธิของเด็กในการที่จะ ไม่ถูกโฆษณา หรือ เผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือ สื่อสารสนเทศไม่ว่าประเภทใดก็ตาม จากบุคคลใดก็ตามเกี่ยวกับข้อมูลของตัวเด็ก หรือ ครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นชื่อ ภาพถ่าย ใบหน้า รูปร่างหน้าตา ที่อยู่ บ้านเลขที่ ฯลฯ ซึ่งอาจจะเป็นข้อมูลที่ทำให้ ล่วงรู้ถึงตัวตนของเด็กได้ ทำให้เกิดความเสียหาย และผลกระทบต่อเด็ก ทางด้านจิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือ สิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือ เพื่อ แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ

จากการกระทำของนักข่าวและสื่อมวลชนข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่ามี การเผยแพร่ข้อมูลของตัวเด็กและครอบครัวของเด็ก ซึ่งเป็นเด็กที่ได้กระทำผิด อาญา จึงทำให้เด็กถูกทำร้ายทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงเกียรติคุณ ถูกประณาม ถูกรังเกียจ ถูกตีตราจากสังคม จนทำให้เด็กไม่สามารถมีที่ยืนได้ในสังคม และอาจจะ ไม่สามารถกลับตัวเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมต่อไปได้ในอนาคต การกระทำของ นักข่าวและสื่อมวลชนจึงเป็นการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งมีบทลงโทษกำหนดไว้ ตามมาตรา 79 บัญญัติว่า

“ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 27 มาตรา 50 หรือมาตรา 61 ต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ”

ในกรณีที่มีการเผยแพร่ภาพข่าวดังกล่าวทางอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ สื่อออนไลน์ต่าง ๆ และมีการแชร์ต่อกันไปเรื่อย ๆ นั่นก็เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2560 มาตรา 16 บัญญัติว่า

“ผู้ใดนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ที่ประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่ปรากฏเป็นภาพของผู้อื่น และภาพนั้นเป็นภาพที่เกิดจากการสร้างขึ้น ตัดต่อ เติม หรือ ดัดแปลงด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือ วิธีการอื่นใด โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น ถูกเกลียดชัง หรือ ได้รับความอับอายต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท”

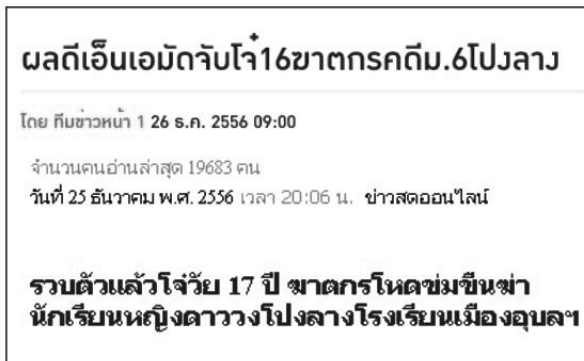
การโพสต์ภาพข่าว หรือ แชร์ภาพข่าวดังกล่าวลงไปในโซเชียลเน็ตเวิร์ค หรือ สื่อออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยมกระทำกันเป็นจำนวนมากนั้นถือเป็นการนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ที่เป็นภาพของผู้อื่น ซึ่งเป็นภาพของเด็กที่กระทำความผิดอาญา และภาพนั้นเป็นภาพที่ทำให้เด็กผู้กระทำความผิดนั้นเสื่อมเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น ถูกเกลียดชัง หรือ ได้รับความอับอายจากสังคม ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เป็นความผิดและมีบทลงโทษทางอาญา โดยการกระทำความผิดในกรณีนี้อาจจะเกิดจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชน รวมถึงนักข่าวและสื่อมวลชนที่ใช้งาน หรือ ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในปัจจุบัน

ทั้งนี้สำหรับนักข่าวและสื่อมวลชนเองการเผยแพร่ข่าวในลักษณะเช่นนี้ ยังเป็นการผิดจริยธรรมในการสื่อข่าว และการเขียนข่าว เรื่องความเป็นส่วนบุคคล กับสิทธิในการรับรู้ของผู้บริโภคข่าวสาร ซึ่งนักข่าวควรจะต้องมีวิจารณญาณในการไตร่ตรอง ซึ่งน้ำหนักความเหมาะสมควรขณะปฏิบัติงานอยู่เสมอว่าการเสนอข่าวและ

ภาพ หรือ การระบุชื่อบุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นญาติมิตร ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่า บุคคลในภาพเป็นใคร โดยเฉพาะเด็กนั้นเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและผิดต่อจริยธรรมในอาชีพของตนเองที่นักข่าว ทุกคนพึงระลึกถึงและตระหนักไว้เสมอ เพราะเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบวิชาชีพ ของตน หากนักข่าวและสื่อมวลชนทุกคนระลึก และตระหนักถึงจริยธรรม จรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพของตนเป็นสำคัญแล้วก็จะไม่มีการกระทำผิด กฎหมายดังกล่าวข้างต้น

กรณีที่ 2 การพาดหัวข่าว

สื่อมวลชนมักตัดสินพิพากษาผู้ที่ตกเป็นข่าวว่าเป็นผู้กระทำผิดจริง ด้วยการใช้คำว่า “ฆาตกร” ในการเขียนพาดหัวข่าวและความนำข่าว เช่น “ผลดีเอ็นเอมัดจับโจร 16 ฆาตกรคดีม.6 โป่งกลาง” หรือ “รวบตัวแล้วโจรวัย 17 ปี ฆาตกร โหดข่มขืนฆ่านักเรียนหญิงดาวว่งโป่งกลางโรงเรียนเมืองอุบลฯ” ดังภาพ

การด่วนสรุปตัดสินดังกล่าวเป็นการตีตราให้กับผู้ถูกกล่าวหาทั้งที่ยังไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งถือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แบบหนึ่ง หากภายหลังอาจพบว่าผู้ถูกกล่าวหาอาจมิได้กระทำความผิด แต่ข่าวที่เผยแพร่ออกไปก็ได้ทำให้ผู้รับสารเข้าใจเช่นนั้นไปแล้ว

ยิ่งในกรณีผู้ถูกพิพากษาจากสื่อมวลชนเป็นเด็กอายุไม่ถึง 18 ปี สมควรได้รับการคุ้มครอง เพราะเขาต้องเติบโต และมีโอกาสที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้

การค้นคว้ารูปพิพาทษาเช่นนี้ก็ไม่ต่างจากการตีตราไว้บนหน้าผาก อาจทำให้เด็กเหล่านี้ (รวมไปถึงครอบครัว) ถูกสังคมพิพาทษาว่าเป็นบุคคลที่ไม่ดี ตามไปด้วยการพาดหัวข่าว และการใช้วาทกรรมในการเรียกขานผู้ตกเป็นข่าว ก่อให้เกิดการสร้างภาพแบบเหมารวม (Stereotype) ให้กับเด็กส่วนใหญ่ มักเป็นภาพเหมารวมเชิงลบและก่อให้เกิดทัศนคติเชิงลบกับเด็ก เช่น วาทกรรม “นักเรียนนักเลง” ถูกใช้กับกรณีที่นักเรียนอาชีวะยกพวกตีกัน รวมไปถึงนักเรียนอาชีวะสถาบันหนึ่งไล่ล่าล้างแค้นนักเรียนจากอีกสถาบันหนึ่งไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคู่กรณีแท้ที่จริงหรือไม่ก็ตาม ก่อให้เกิดภาพเหมารวมว่านักเรียนอาชีวะเป็นนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาท นิยมความรุนแรง น่ากลัว ไม่น่าเข้าไปยุ่งเกี่ยว เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้นถึงแม้จะไม่ได้มีการเผยแพร่ภาพเกี่ยวกับเด็กทั้งที่เป็นผู้กระทำผิดและผู้ถูกกระทำ แต่การนำเสนอความน่ากลัว หรือ พาดหัวข่าวดังกล่าวข้างต้นก็เป็นการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็กอีกทางหนึ่ง โดยเป็นการใช้คำพูดที่เป็นการกล่าวโทษหรือ ให้อายเด็ก ซึ่งทำให้เด็กและครอบครัวได้รับความเสื่อมเสียชื่อเสียง เกียรติคุณ ฯลฯ ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 มาตรา27 บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือ เผยแพร่ทางสื่อมวลชน หรือ สื่อสารสนเทศ ประเภทใด ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือ ผู้ปกครอง โดยเจตนาที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือ สิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือ เพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเอง หรือ ผู้อื่นโดยมิชอบ”

บทที่ 7

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการรู้เท่าทันสื่อ
ในกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้ประสบผลสำเร็จ
กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

แนวทาง และรูปแบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เท่าทันสื่อ ให้ประสบความสำเร็จ ในกลุ่มเด็กและเยาวชน

“การเรียนรู้เท่าทันสื่อ” ถือเป็นความรู้และทักษะที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันนี้ เพราะสื่อได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อความคิด พฤติกรรม และวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชน ดังนั้นการมีทักษะ และความรู้ที่เท่าทันต่อสื่อ จะมีส่วนช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถเลือกที่จะเปิดรับและใช้สื่อได้อย่างสร้างสรรค์

ทั้งนี้จากการศึกษาของ เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ เรื่อง “ระดับการรู้เท่าทันสื่อ ในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา” พบว่าการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้เท่าทันสื่อ หรือ ถูกครอบงำโดยสื่อ ดังนั้นเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และทักษะที่เท่าทันสื่อ จำเป็นอย่างยิ่งที่เด็กและเยาวชนควรจะได้รับการเพาะบ่มความรู้ด้านดังกล่าวผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

ดังนั้น เพื่อเด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ได้อย่างหลากหลายมิติ และมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนารูปแบบหรือ แนวทางในการสร้างการเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าว

ทั้งนี้ กระบวนการจัดการเรียนรู้เท่าทันสื่อให้ประสบความสำเร็จในกลุ่มเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย 3 ส่วนหลักที่สำคัญ ดังนี้

1. ปัจจัยภายในของผู้เรียนรู้ ซึ่งสามารถแยกย่อยออกเป็น 3 ปัจจัยย่อย ดังนี้

1.1 การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking) เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน และเป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ การส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ สามารถเริ่มต้นด้วยกระบวนการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ หรือ การหยาบยกรณีสึกษาที่เป็นเรื่องใกล้ตัวสำหรับเด็กและเยาวชน ขึ้นพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.2 ความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ (Media Effect Awareness) หากเด็กและเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงเหตุปัจจัยของสารที่ถูกนำเสนอผ่านช่องสื่อต่าง ๆ ว่าแท้จริงแล้วเป้าหมายของสื่อสารนั้น คือ อะไร มีวัตถุประสงค์เพื่อสิ่งใด เด็กและเยาวชนก็จะเข้าใจถึงผลกระทบของสื่อเหล่านั้นที่มีต่อตัวเด็กและเยาวชน และสามารถตัดสินใจได้ว่า ผลแบบใดที่ต้องการ และผลแบบใดที่ควรหลีกเลี่ยง ซึ่งการตระหนักถึงผลกระทบดังกล่าวจะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถปกป้องตนเองได้

1.3 การรู้เท่าทันตนเอง (Self Awareness) คือ การคิดวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตนเอง โดยใช้หลักคิดที่ว่าตนเองควรรู้จักตนเองให้ดี เสียก่อน ซึ่งการตระหนักถึงเช่นนี้จะนำไปสู่ความสามารถในการเลือกเป็น โดยรู้ว่าจะเลือกรับข้อมูลข่าวสารใดมาใช้ประโยชน์ อย่างเหมาะสมกับตนเอง

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มเด็กและเยาวชน สามารถแบ่งออกเป็น 4 ปัจจัยย่อยดังนี้

2.1 กลุ่มเพื่อนและกลุ่มครู (Peer Group & Teacher) จะเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อเด็กและเยาวชน ในการตระหนักถึงอิทธิพลของสื่อหากเด็กและเยาวชน รวมถึงคุณครูที่มีความรู้ ความเข้าใจ ที่ดีไม่คล้อยตามกระแสสื่อ จะเกิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อในระดับที่มีผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และสามารถที่จะเป็นแกนนำในสร้างการรับรู้อย่างถูกต้องแก่กลุ่มเพื่อนเยาวชน

2.2 การเปิดรับสื่อสร้างสรรค์ (Media Exposure) และการใช้สื่อและเทคโนโลยีสื่ออย่างสร้างสรรค์ (Media Uses) ควรมีการใช้สื่อที่หลากหลายสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของเด็ก

2.3 การอ่าน (Reading) เป็นกระบวนการคิด และการตีความ ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่เป็นฐานสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

2.4 สุนทรียภาพ (Aesthetic) การเรียนรู้อย่างมีความสุข และมีความสมดุล เห็นถึงสภาพความเป็นจริง

3. องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบย่อยดังนี้

3.1 กระบวนทัศน์การเรียนรู้ (Learning Paradigm) หมายถึง มิติมุมมองของผู้เรียนที่มีต่อเรื่องราวการเรียนรู้ อาทิ กำลังเรียนรู้เนื้อหาอะไร ช่องทางการเรียนรู้เป็นอย่างไร และขั้นตอนของการเรียนรู้เป็นอย่างไร

3.2 ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Facilitator) ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับกระบวนการเกิดการเรียนรู้ เป็นผู้ออกแบบวิธีเรียนรู้ คัดสรรเนื้อหา เลือกแหล่งเรียนรู้ พร้อมกับประเมินสถานการณ์การเรียนรู้ และปรับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย

3.3 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process Design) เป็นการมองกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ปลายทาง คือ การเรียนรู้เท่าทันสื่อ ประกอบด้วย การเรียนรู้เชิงรุก กระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วม การใช้สื่อที่เหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เนื้อหาการเรียนรู้สามารถบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต เป็นต้น

3.4 ความต่อเนื่อง (Continuity) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การทำซ้ำ และการมีพื้นที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อในระดับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเป็นระดับการเรียนรู้ที่แท้จริง

จากองค์ประกอบพื้นฐานด้านกระบวนการจัดการเรียนเท่าทันสื่อข้างต้น จะเชื่อมโยงมาสู่ **แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน** มีอยู่ 4 แนวทางดังนี้

1. **แนวทางการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking Approach)** การมุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชน ฝึกตั้งคำถาม ฝึกการวิพากษ์วิจารณ์ สังเกตถึงกระบวนการทำงานของสื่อ เพื่อหาเหตุผลต่าง ๆ ที่สื่อส่งผลต่อชีวิต หรือฝึกวิเคราะห์สื่อที่มีความหมาย และมีความสัมพันธ์กับชีวิตเยาวชน เช่น การวิเคราะห์โฆษณาที่มีเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการฝึกคิดวิเคราะห์ประเด็นที่มีความซับซ้อน

ที่สื่อมวลชนได้บิดเบือนด้วยเทคนิค และกระบวนการผลิตนานาประการ และ ประการที่สำคัญของการวิจัยวิจารณ์ญาณ คือ การนำเอาเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวัน ด้วยกระบวนการคิดชวนคุยมาก ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีแก่เด็ก และเยาวชนในการรู้เท่าทันสื่อ

2. แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันอิทธิพลของสื่อ (Media Influence Inoculation) ด้วยการสร้างให้เกิดความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ เช่น การเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยการนำเสนอสื่อที่แรงและมีพลังอยู่ในวิถีชีวิตของเยาวชนใช้เราใจ สร้างการเรียนรู้ และควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกถึงขั้นอุทานขึ้นมา เมื่อพบว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอมีผลและมีอิทธิพลต่อตนเองเพียงไร หรือ การใช้โจทย์คำถามที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้เรียนตั้งขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนถามตนเองและค้นพบคำตอบด้วยตนเอง

3. แนวทางการเรียนรู้จากกระบวนการผลิตสื่อ (Media Production Approach) มีดังนี้ ก่อนการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เด็กและเยาวชนควรมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งอาจจะมาจากการตั้งคำถามต่อสื่อในชีวิตประจำวัน จากนั้นเด็กและเยาวชนนำหัวข้อของการตั้งคำถามมาสรุปร่วมกันเพื่อหาคำตอบของคำถามนั้น แล้วนำมาเป็นประเด็นในการผลิตสร้างสรรค์ นอกจากนี้ควรให้ผู้เรียนเป็นผู้เลือก สื่อ คิดออกแบบ แก้ไขปัญหา กำหนดหัวข้อเนื้อหาในการผลิตสื่อเอง ประการที่สำคัญการใช้แนวทางดังกล่าวต้องมุ่งเน้น และให้ความสำคัญต่อเนื้อหามากกว่าเทคนิค หรือ วิธีการผลิต

4. แนวทางการรู้เท่าทันตนเอง (Self Awareness Approach) คือ แนวทางการในฝึกวิเคราะห์พฤติกรรมของตนเอง เพื่อประเมินศักยภาพของตนเอง ในการตัดสินใจว่าจะเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมาใช้กับตนเองในเรื่องใด และจะใช้อย่างไรให้เหมาะสม หรือ การฝึกวิเคราะห์ทบทวนตัวเองในด้านพฤติกรรม การรับข่าวสารในชีวิตประจำวัน ฝึกสร้างสติในการรับข่าวสารด้วยการตระหนักรู้

ว่าตนเองรับข้อมูลข่าวสารอะไรบ้าง และสิ่งสมเป็นวิธึคิด หรือ พฤติกรรมด้านบวก หรือด้านลบอย่างไร หรือ การฝึกรู้เท่าทันอารมณ์ และจุดอ่อนทางอารมณ์ของตนเอง และฝึกรู้หลักในการควบคุมอารมณ์ เป็นต้น

จากแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสำหรับ เด็กและ เยาวชน ทั้ง 4 แนวทาง สามารถนำไปใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่ง หรือ ประยุกต์ ผสมผสานเข้าด้วยกันตามความเหมาะสม

การนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ ในเด็กและเยาวชนไปประยุกต์ใช้จริง กรณีศึกษา โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

โครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ เกิดขึ้นจากการตระหนักถึง ความสำคัญของปัญหาด้านการใช้และเข้าถึง “สื่อ” ของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ ในบางครั้งยังขาดความรอบคอบ และขาดสติปัญญาในการรู้เท่าทัน จึงนำมาสู่ปัญหา การใช้สื่อในทางที่ผิด หรือ การตกเป็นผู้เสียหายจากการใช้สื่อ ดังนั้นเพื่อร่วมเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางโครงการฯ จึงได้ดำเนินงานในลักษณะของการเสริมสร้างพลังแห่งปัญญา “ด้านการรู้เท่าทัน สื่อ” ในกลุ่มเด็กและเยาวชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นเปิดโอกาส ให้เด็กและเยาวชนได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดขยายผลสู่กลุ่ม เป้าหมายอื่น ๆ ทั้งกลุ่มเพื่อนเยาวชน ผู้ปกครอง และชุมชน อันจะเป็นเสมือนอีก กลไกหนึ่งในการร่วมสร้างสรรค์ และขับเคลื่อนสังคมเมืองเชียงใหม่ให้เป็นสังคม แห่งการเรียนรู้เท่าทันสื่ออย่างยั่งยืนต่อไป

จากแนวคิดหลักสำคัญของโครงการมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อที่มุ่งเน้นเสริมสร้างพลังแห่งปัญญา“ด้านการรู้เท่าทันสื่อ”ในกลุ่มเด็กและเยาวชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นหลักสำคัญของการดำเนินโครงการที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อให้เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กและเยาวชน ผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมหลัก ๆ ของโครงการ 3 กิจกรรมได้แก่

1. กิจกรรม Road Show Project “เพาะบ่มปัญญารู้เท่าทันสื่อ”
2. กิจกรรม มือเล็ก ๆ สร้างสรรค์พลังเรียนรู้เท่าทันสื่อ
3. กิจกรรม ค่ายพลังมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ

ทั้ง 3 กิจกรรมดังกล่าวนี้มีขั้นตอนและการดำเนินกิจกรรม ที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อข้างต้น ดังนี้

1. กิจกรรม Road Show Project เพาะบ่มปัญญารู้เท่าทันสื่อ เป็นกิจกรรมการเผยแพร่สาระความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาเป้าหมายทั้ง 10 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ ที่ประกอบด้วย การบรรยายให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำเสนอกรณีศึกษา ซึ่งแนวทางการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบการฝึกคิดวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking Approach)

2. กิจกรรมมือเล็ก ๆ สร้างสรรค์พลังเรียนรู้เท่าทันสื่อ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนจากสถานศึกษาภาคีเครือข่ายต้นแบบทั้ง 10 ทั้ง ได้รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อผลิตผลงานสื่อสร้างสรรค์ (Clip VDO) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งกระบวนการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ โดยใช้กระบวนการผลิตสื่อ (Media Production Approach)

3. กิจกรรม ค่ายพลังมือเล็ก ๆ เรียนรู้เท่าทันสื่อ เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อถอดสรุปบทเรียนการเรียนรู้ ของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการผลิตสื่อสร้างสรรค์ (Clip VDO) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ

การถอดสรุปบทเรียนการเรียนรู้ได้ประเด็นข้อสรุปจากเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการนำเสนอมุมมองผ่านประสบการณ์ที่ได้เด็กและเยาวชนได้ลงมือสร้างสรรค์ผลงาน Clip VDO เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ เพราะเด็กและเยาวชน ในแต่ละสถานศึกษาต่างตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะในสื่อสังคมออนไลน์ เด็กและเยาวชนได้หยิบยกประเด็นใกล้ตัวมานำเสนอใน Clip VDO ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากโครงการไปปรับใช้จริงในชีวิตประจำวันและพร้อมที่จะเผยแพร่เรื่องดังกล่าวไปสู่กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าว สามารถสรุปขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ดังนี้

1. เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละโรงเรียนนำเสนอผลงานสื่อสร้างสรรค์ (Clip VDO) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ จำนวน 10 ผลงาน

2. คณะทำงานและทีมวิทยากร ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานสื่อสร้างสรรค์ดังกล่าว โดยทีมวิทยากรประกอบด้วย อาจารย์พศิน พรหมกิ่งแก้ว อาจารย์ประจำคณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คุณสุธิดา แซ่เตียว ผู้บริหารเชียงใหม่นิวส์ออนไลน์ และคุณนวพรรณ ไชยวรรณ นักสื่อสารมวลชนชำนาญการ สำนักงานประชาสัมพันธ์ เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่

3. เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละโรงเรียนร่วมกันอภิปรายผลการเรียนรู้ ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ และคณะทำงานโครงการนำผลการอภิปราย และข้อคิดเห็นจากทีมวิทยากรมาสังเคราะห์และสรุปผลการเรียนรู้

สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. โรงเรียนวัดดอนจั่น ได้ข้อคิดถึงการตระหนักถึงความสำคัญของการมี วิจารณ์ญาณในการติดตามการรีวิวแนะนำสินค้าต่างๆ ไม่หลงเชื่อในสิ่งที่สื่อนำเสนอ โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “ชีวิตติตติรีวิว”

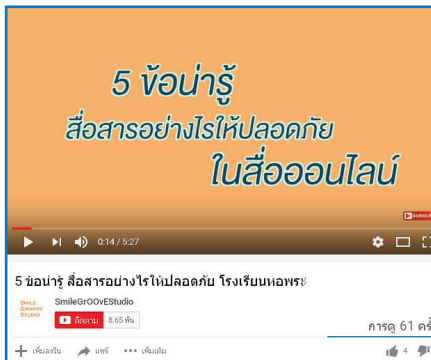
2. โรงเรียนวัดช่างเคี่ยน ได้ข้อคิดถึงการสื่อสังคมออนไลน์อย่างมีสติ รวมไปถึงการไม่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อไปกลั่นแกล้งเพื่อน ๆ โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “ภูผาที่ถูกบดบัง”

3. โรงเรียนเมตตาศึกษา ได้ข้อคิดจากเรื่องราวความรักในวัยรุ่นที่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ไปในทางที่ผิดจนส่งผลกระทบต่อตัวเอง โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “ความรักวัยรุ่น”

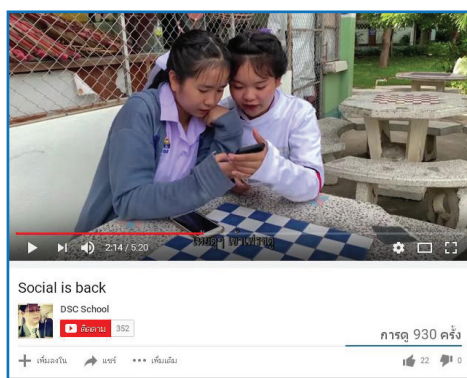
4. โรงเรียนหอพระ ได้ข้อคิดจากการสื่อสารอย่างโรบนสื่อสังคมออนไลน์ให้ถูกต้อง และไม่เสี่ยงที่จะนำไปสู่การกระทำผิด หรือ นำไปสู่การกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่าน ผลงาน Clip VDO เรื่อง “5 ข้อควรรู้ สื่อสารอย่างไรให้ปลอดภัย”

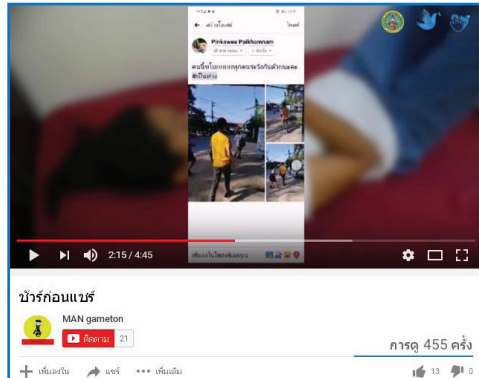
5. โรงเรียนแม่อนวิทยาลัย ได้ข้อคิดจากการไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนตัวบนโลกออนไลน์ ซึ่งข้อมูลส่วนตัวของเราอาจถูกนำไปใช้ เพื่อกระทำความผิดได้ โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “Bewar Social Media”

6. โรงเรียนเทพศิรินทร์ เชียงใหม่ ได้ข้อคิดจากการมีสติก่อนโพสต์เรื่องราวต่างๆ ทั้งของตนเองและผู้อื่นบนสื่อสังคมออนไลน์ เพราะว่าการโพสต์หรือแนะนำนั้นอาจกลับมาทำร้ายผู้โพสต์ได้ในอนาคต โดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “Social is Back”

7. โรงเรียนจอมทอง ได้ซื้อคิดจากเรื่องราวของการไม่ตัดสินคนอื่น ๆ จากเรื่องราวที่ถูกนำเสนอ หรือ พบเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ เพราะเรื่องราวบางเรื่อง อาจจะไม่ใช่เรื่องจริง โดยสรุปความคิดดังกล่าวนำเสนอผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “ซัวร์ ก่อน แשר”

8. โรงเรียนแม่แตง ได้ซื้อคิดจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีสติ ไม่หลงเชื่อข้อความที่ถูกส่งต่อกันมา ซึ่งอาจเป็นข้อมูลที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดจนนำไปสู่ปัญหาความแตกแยกกันในกลุ่มเพื่อน โดยสรุปความคิดดังกล่าวนำเสนอผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “สวยใสไร้สมอง”

9. โรงเรียนฝางชนูปถัมภ์ ได้ข้อคิดจากการควรถองซื้อการโฆษณาสินค้าบนสื่อออนไลน์ ควรมีสติและศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนการตัดสินใจซื้อสินค้าในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะพวกผลิตภัณฑ์อาหารเสริมโดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “สวย(จะตาย)”

10. โรงเรียนมัธยมภัลลยาณวิวัฒนา ได้ข้อคิดการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีสติ โดยเฉพาะการเล่นเกมนออนไลน์ ที่อาจจะต้องสูญเสียเงินโดยไม่รู้ตัวจนส่งผลกระทบต่อผู้ปกครองโดยสรุปความคิดดังกล่าวผ่านผลงาน Clip VDO เรื่อง “Game Over”

ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางโครงการฯมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย เช่น การบรรยายให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษา จากกรณีศึกษา การใช้สื่อการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมสหนาการ เป็นต้น โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัย เรื่อง “แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน” ของ อลิษา ครุฑเสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ที่กล่าวถึงองค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.กระบวนการทัศนการเรียนรู้ 2.ผู้จัดการ กระบวนการเรียนรู้ 3.การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ การอภิปราย แลกเปลี่ยน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม และ หลากหลาย และ 4.ความต่อเนื่องของการเรียนรู้

นอกจากนี้ทางโครงการฯ ยังนำเอาแนวคิดเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบ Edutainment เข้ามาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้ด้วยรูปแบบความ บันเทิง ความสนุกสนาน ผสมผสานด้วยสาระความรู้

องค์ประกอบการเรียนรู้เท่าทันสื่อ

Time : ระยะเวลาการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กช่วงอายุ 14 – 17 ปี เวลาที่เหมาะสมคือประมาณ 1.30 – 2.30 ชั่วโมง เพราะเป็นช่วงระยะเวลาที่สามารถดึงดูด และสร้างความสนใจให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

Activity : รูปแบบกิจกรรมควรมีหลากหลาย เน้นกิจกรรมที่มีความสนุกสนาน และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เน้นการตั้งคำถาม เชื่อมโยงกับสถานการณ์ หรือ สภาพความเป็นจริง นอกจากนี้ในกิจกรรมสั้นๆ อาจมีการเล่นเกม หรือ การเปิดเพลงร่วมขณะทำกิจกรรม

Media : สื่อควรมีหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อออนไลน์ การเปิด Clip VDO ที่เป็นเหตุการณ์ใกล้ตัวสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อนำไปสู่การตั้งคำถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับความรู้ ควรเน้นรูปแบบที่น่าสนใจ หรือ นำเสนอในรูปแบบ infographic

Lecture : การบรรยายเนื้อหาสาระที่มีความซับซ้อนเข้าใจยาก อย่างเช่น เรื่องกฎหมายควรเป็นการบรรยายในรูปแบบการถามตอบ หรือการนำเสนอสถานการณ์แล้วให้ผู้ฟังช่วยกันแสดงความคิดเห็น ซึ่งจะเป็นการช่วยให้การบรรยายมีสีสัน และสร้างความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

Time + Activity + Lecture + Media = Edutainment

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กิตติพงษ์ กมลธรรมวงศ์. รวมกฎหมายการสื่อสารมวลชน. – กรุงเทพฯ – วิทยุชน 2555.

ชุดสันต์ เกิดวิบูลย์เวช. สื่อดิจิทัล..สื่อแห่งอนาคต. – พิมพ์ครั้งที่ 1 – กรุงเทพฯ -- : สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559.

พนม คลี่ฉายา. รายงานวิจัยเรื่อง การใช้งาน ความเสี่ยงการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล และแนวทางการสอนเพื่อการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลสำหรับนักเรียนมัธยมในประเทศไทย ระยะเวลาที่ 1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

พนม คลี่ฉายา. รายงานวิจัยเรื่อง การใช้งาน ความเสี่ยง การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล และแนวทางการสอนเพื่อการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลสำหรับนักเรียนมัธยมในประเทศไทยระยะเวลาที่ 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

พรพิทักษ์ แม้นศิริ. จรรยาบรรณและกฎหมายเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (ออนไลน์) 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2562.แหล่งที่ https://www.prd.go.th/download/article/article_20170801174209.pdf

พิรงรอง รามสูต. ประชาชนจากกับโลกออนไลน์. – กรุงเทพฯ – มูลนิธิเพื่อการศึกษา ประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์คบไฟ), 2558.

- ภริกาญจน์ ไคนุ่นนา. รู้เท่าทันสื่อ คือ ภารกิจพลเมือง. – สงขลา : เอสพีรินทร์ (2004), 2559.
- มานิตย์ จุมปา. คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์. – พิมพ์ครั้งที่ 2 – กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2554.
- วนิดา แสงสารพันธ์. หลักกฎหมายสื่อสารมวลชน. – พิมพ์ครั้งที่ 6 – กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2557.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. เท่าทันสื่อ : อำนาจในมือพลเมืองดิจิทัล. – กรุงเทพฯ - : สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน. 2561.
- อดิศักดิ์ ลิ้มรุ่งพัฒนกิจ. ภูมิทัศน์สื่อใหม่: Digital Media ที่วิวัฒนาการ. กรุงเทพฯ: เน็กซ์บุ๊ก แอ็ดชายน เอ็น บี ซี, 2556.
- เอกพล เขียวถาวร และฐิติชัย อัญญาวัชร. ภูมิทัศน์สื่อคอนเวอร์เจนซ์ ในหลักและแนวคิดวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2557.
- เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

ภาษาอังกฤษ

- Marcus Leaning. Media and Information Literacy An Integrated Approach for the 21st Century. CP Chandos Publishing, 2017.
- W. James Potter. Media Literacy.- 6th Edition. SAGE Publication, Inc. 2013.
- Henry Jenkins. (2006).Eight Trait of The New Media Landscape. The Official Weblog of Henry Jenkins. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2562 แหล่งที่มา http://henryjenkins.org/2006/11/eight_traits_of_the_new_media.html.

